

„múlik az ideje fura zengzeteknek”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 15. (201.) SZÁM — AUGUSZTUS 5.

ára 500 lej

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Üzenet... egykori

Textus: "Mi a világ nekem, ha nincs hazám?" (Vörösmarty). És anélkül, hogy fájdalom-bajnokságot tartanánk, megkockáztatom: Világos, de talán előtte Nagymajtény, vagy még Mohács se vala Trianon. Mégis méltán... Méltán érezhette ki-ki ott közvetlenül a maga hazátlanságát a legmélyebb bugyornak. Ám annak érzetére gyanakodni is, nem hogy ráébredni egy jeges-szovjetes hajnalon, hogy a meghagyott magyar országdarab jólesőn eltipeg sebesült félhulád közeléből, a Tomorik, Zrínyik, ki, be, fel, le, összevisszarohanók, az eltűnedező és Barguzinnal meggyanúsított Petőfik sebesülésénél nagyobbacska sebesülés. Elméletileg és gyakorlatilag. Még mukanni se lehetett pedig róla öt ébren átvirasztott évtizedig, miközben néha úgy tűnt-tűnedezett, hogy ezt bizony reggelig se lehet kibírni, elviselni. Hát akkor hogyné ordítana, üvöltene, vonítana fel a lélek, ha nem legyőzetés, hanem elárultatás, kiszolgáltatás szagát érzi meg. Valahányszor azt megérzi. Azt hinnénk, bár érzelmileg tarthatatlan annak helyeslése, hogy az országot, a nemzetet, az anyanyelvet, anyakultúrát hordozó emberállagot időnként (folyton) feldarabolják és lekaszabolják, megosszák, még önmagán belül is, meghasonlásba kergessék; de - nem, mindig akadnak, akik éppen ebben találják meg a számításaikat, ezt szolgálják ki. Bachhuszárnál bachhuszárbab, aki tőlem és utódállamokba szakadt testvéreimtől merészeli bármilyen ripók realitásra hivatkozva elorozni a hazámhoz való bármilyen, valamennyi jogomat. Mert Vörösmartynál megkeserítettebb vagyon és Petőfinél kozáktiportabb. Már annyi évtizede, amennyi alatt a lelkiismeretlenség is hétvétenként legalább összes sejtjeit kicserélve, bőven találhatott magának egyre elegánsabban hazudó utánpotlást. Hogy is mondják divatosan: "retorika", "diskurzus" - valamint egyéb ika és kurzus és népi, szocialista vagy egyéb jelzős demokrácia. Egy-egy kor helyzete bruttó (még egy kedvenc anyamagyar ter-

minus technicus) azok arányától függ, akik így s akik másként gondolkodnak, tesznek, hisznek, akarnak, alkudoznak, meg is alkusznak avagy dühöngnek. A végtelen, egy ad absurdum vitt tolerancia jagyében már ezt sem lehet csupán és egyszerűen "másként" gondolkodásnak nevezni. Különben is oly könnyen járt el a száz (és a kéz) az elmúlt időszakokban, minden nemzet, minden ország esetében, hogy eléggé meggyőző erejét vesztette, devalválódott és kompromittálódott minden afféle, hogy hazaárulás, nemzetvesztés, hűtlenség, satöbbi, pif-paf-puff! Mindezek mögött látszólagos és valóságos értéskála-módosulások és értékelmozdulások állnak. Foghíjas jákoblajtorjáción jelmezölcsőnőzöböl öltözködő (ör)angyalok hozzák-viszik a mutatósan előcsomagolt "lejtérjakabokat". Már semmi sem világos és egyértelmű, hanem mindennek olvasata van. Infomániás a kor, csak az igazat nem lehet mégse megmondani neki. Nem cenzurális okokból, a cenzorok valamennyien templomba járnak megint, mint Galilei korában. Hanem mivel nincs: minden van, cocacola ízű prezeratív és magyar konszenzus is már, csak semmiről nem lehet biztosan tudni, hogy nem ő a "másik". Milyen szép is volt a suttogva terjesztett politikai viccek kora; legalább az egyértelmű volt, hogy élvezetük egyértelmű: úgyszólván utolsó egységfrontunkat jelenti. Hacsekét a Sajóval. Ebben és nem krasznahorkabüszkevárában nyilvánult meg a legeslegutolsó kurucos SAJÓ-SZABADSÁG! Olvasta, Svájcban tengerészeti minisztériumot hoztak létre; micsoda értelmetlenség! — Miért, Magyarországon (Romániában, Szlovákiában, -iában, iában) is van igazságügyminisztérium (kulturális minisztérium). IS. Bizony. Az egész világon fura dolgok történnek. De mit érdekel. Csak az enyém fáj. Az a rongyos régi. Amelyik egyetlen, de milyen maradandó példányban "támogatta" a Halotti Beszéd kiadását.

Sükösd Ferenc: Rigai táj

- Egyed Ákos tanulmánya
- Lászlóffy Csaba: Középkori fondorlatok
- Mózes Atilla: A Gonosz incselkedései
- Szabó Gyula: Ünnepeztünk
- Jancsó Miklós: Tájéolás
- Szócs István: Olvasatok
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

15

EGYED ÁKOS

A török világ hagyatéka Magyarországon

Elnézést kell kérnem az Olvasótól, amiért könyvismertetőmet személyes vallomással kezdem. Hogy újkori kutató létemre a török világról merészkedem írni. De elképzelhető-e olyan magyar történész, akit nem érdekelne a török hódoltság öröksége? Aligha, hiszen anélkül az 1526 utáni történelmünk nem értelmezhető. Ezért érthető, hogy kíváncsisággal olvastam a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem professzorának, Rácz Istvánnak *A török világ hagyatéka Magyarország* (Debrecen, 1995. 261 oldal) című kötetét.

Kíváncsiságomat tovább növelte egy olyan személyes élmény, amelyben tíz éve a Budavár felszabadulásának 300. évfordulóján Budapesten rendezett nemzetközi konferencián volt részem. Számomra feltűnő volt, hogy az értekezletre érkezett s ugyancsak rokonszenves török kolléga, akivel ott megismerkedtem, az első előadások után hirtelen elhagyta az üléstermet s többé nem jött vissza. Bizonyos voltam s vagyok benne, hogy azért ment el, mert nem tudta elviselni a 150 éves hódoltság lesújtóan negatív magyarországi mélegéről szóló előadásokat. Az említett eset azóta is sokszor jut eszembe, s felvillantja bennem azt a kérdést, hogy vajon a török világ megítélésében eléggé tárgyilagosak vagyunk-e, vajon az egysíkú negatív kép kifejezi-e a történelmi igazságot. Ezek a kérdések is foglalkoztattak, amikor Rácz István könyvét olvasni kezdtem.

Egyébként is meggyőződésem, hogy jobban oda kell figyelnünk a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Történeti Intézetében folyó elmélyült és szerteágazó tudományos kutatásra és az ennek nyomán megszülető szakirodalomra. A Rácz István munkásságára annál inkább, mivel könyvében s tanulmányjaiban nem feledkezik meg hangsúlyozni az erdélyi kapcsolatokat. Így a most ismertetendő művében sem.

Szemléleti változás

A török világ hagyatéka Magyarországon összegező mű, amelyben helyet kap a szerző több évtizedes kutatómunkájának számos eredménye, miközben történelmünk "egyik kényszerű irányváltásának" máig tartó következményeit elemzi és rendszerezi. Túlzás nélkül elmondható: ilyen szemléletű mérleget a török világ magyarországi hagyatékáról aligha írt valaki. Az összegezést elősegítette az a tény, hogy a magyar oszmanisztika és történetírás már tisztázta a török kor alapvető kérdéseit. Ezért nem magát a hódoltság korát kutatja ez a munka, hanem a történelmi hagyatékat és a hódoltság következményeit.

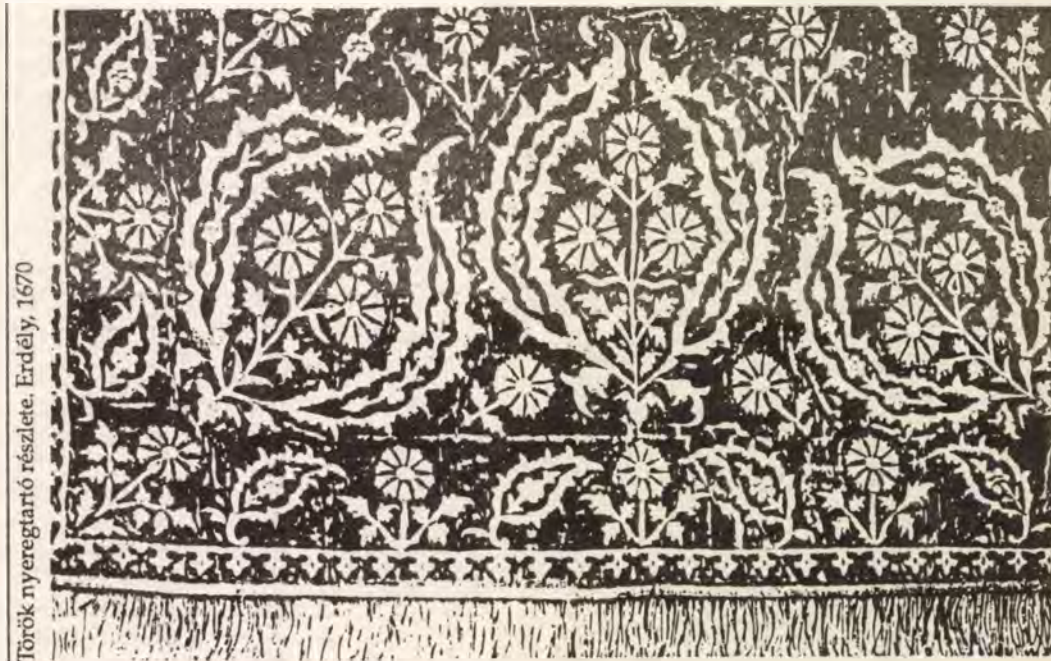
A magyar közvéleményben — és nemcsak abban — hosszú ideje elterjedt nézőpont, hogy szemben a római hódítással, amely civilizációs értékeket teremtett, az oszmán-török terjeszkedés nyomában jobbra csak pusztítás és pusztulás járt. Ez az axióma természetesen nem dönthető meg semmiféle újabb kutatással, de maga a nézőpont finomítható, pontosítható. Rácz István

éppen ezt teszi, amikor számbaveszi, hogy maga a török pusztítás mennyiben volt történelemformáló tényező, mennyiben terelte új utakra Magyarország s benne a magyarság történetét. S tovább: a török kiűzése után maradt pusztulás mind a török számlájára írható-e, vagy hozzájárult a romláshoz maga a Habsburg-birodalom is, sőt a végváriak és kurucok olykor kíméletlen portyázó hadakozása. Nos — Wellmann Imre után — maga is azt vallja, hogy szerencsésebb dolog a török pusztítás helyett a török kor pusztításairól beszélni, mert: "Ebben a megfogalmazásban kifejezésre jut a törökök közvetlen és közvetett részesedése a kártételekben, de nem zárja ki a második részvételét sem."

Ez a szemléletmód és módszer azért is indokolt véleményünk szerint, mert jól ismert, hogy Magyarország nem egészében volt hódoltsági terület s az Erdélyi Fejedelemségnek is sikerült elutasítania a közvetlen török megszállást. Magyarországon 25 vármegyét s 110000 km²-nyi területet foglalt el az oszmán hatalom s a következmények is itt voltak a legsúlyosabbak, de a török hódítás hatása az egész Kárpát-medencére kiterjedt. A kutatásnak tehát az egész közép-európai régióra figyelnie kell.

És itt engedtessek meg egy rövid kitérő. E sorok írója szerint aligha volt és van olyan magyar gondolkodó fő, akiben élete során legalább egyszer fel ne ötlött volna az a szentségtörő gondolat, hogy mi lett volna, ha... Magyarország összefog a törökkel, vagy legalább szabad utat enged Nyugat felé. Történetietlen kérdés ez persze s nem is lehet többnek tartani a gondolat "kicsapongásánál". A törökkel való összefogást ugyanis kizárta az a mély hitbeli szakadék, amely a két népet elválasztotta: nemcsak a pápák tartották hitetlennek a törököt, de az új válást hirdető Luther Márton is. Antikrisztusnak bélyegezte az oszmán törökséget, a vele való szövetkezés tehát keresztényellenes cselekedetnek minősült. A nyugati közvélemény elítélte a Thököly-féle kezdeményezést, sőt Erdély Habsburg-ellenes szabadságküzdelmét is általában rebelliónak minősítette, s Magyarország eddigi kedvező megítélését hovatovább elmarasztaló ítékezés váltotta fel: Magyarország már nem szerepelt a kereszténység védelmezőjeként. Rácز István ezt a kérdést is pontosan elemzi.

A törökkel való, természetesen átmeneti és kényszerű összefogást a magyar közvélemény egy része ellenezte, de a magyarság-

Török nyeregstartó részlete. Erdély. 1670

Magyarország a kereszténység védőbástyája

Silvius Piccolomini, a későbbi II. Pius pápa munkáiban 1471 után többször nevezte Magyarországot a kereszténység védőbástyájának. Igaz, ezt a megtisztelő szállóigét más nyugati szerzők még több országról is állították, de ez mit sem változtat azon, hogy a törökellenes küzdelem központja 150 éven át Magyarország volt s a "védőbástya feladat elsősorban ráhárult". (15.) A kérdés historikumához hozzátartozik s megemlítést érdemel, hogy a kereszténység védelmének az eszméje visszanyúlik IV. Béláig, aki IV. Ince pápához 1254-ben írt levelében már utalt országának e szerepére. A szállóige megszületéséhez hozzájárult az az eszmei háttér, hogy abban a korban a "keresztény nemzethez" Nyugat- és Közép-Európa egységesen hozzátartozott s ennek a "keresztény nemzetnek" legkeletibb állama Magyarország.

Rácz István könyve meggyőzően bizonyítja, hogy a nyugati államok nemcsak elvárták, de számon is kérték Magyarországtól a védőbástya szerepének a vállalását.

ban meglevő s egyre fokozódó németellenes hangulatot a török a maga javára kívánta gyümölcsöztetni: ígért és biztatott, de végül is a magyar és török világ összebékíthetetlennek bizonyult, hiszen az iszlám végig "szent harcot" folytatott "a hit ellenségei", a "bálványimádó" magyarok ellen. A magyarok pedig 1541 után a törököt egyszerűen a pogánysággal azonosították. Mind többen győződtek meg arról, hogy a védekezés helyett a török kiűzésére kell minden lehetséges erőt összpontosítani. Az előkészületek azonban túlságosan elhúzódtak, s eközben Magyarországon jóvátehetetlen pusztulás következett be.

Pusztuló magyarság — szaporodó nemzetiségek

A demográfia történet elég megalapozott adatai szerint Magyarország népessége a XV-XVI. század fordulóján mintegy 4 millió fő lehetett. A török hódoltság végén, közel 200 év múltán sem számolt ennél többet Magyarország népessége. Eközben Európa

[illegible]

>>>>>>>>>>>>

népessége 80 millióról 130 millióra növekedett. A népesség-pusztulásban Ráczy István — a török pusztítások mellett — a Habsburg-ellenes mozgalmak, járványok s más tényezők pusztításaival is számol. Ez a kérdés egyik oldala; a másik az, hogy "a török hódítás nemcsak a lélekszámot apasztotta el, hanem Magyarország soknemzetiségűvé válásának a folyamatában is új irányokat szabott".

A hódoltság korában déli és keleti irányból szivárogtak be a Kárpát-medencébe a különböző etnikumok. 1541 után a délszlávok tömegesen telepedtek le a hódoltság területén. A betelepített szerbek katonai funkciót kaptak.

A török kiűzése után a hódoltsági területekre nagy számú német, délszláv, szlovák telepes érkezett — hívásra vagy önkéntesen. A román betelepülés főleg az utóbbi kategóriához tartozott. Mindezek következtében a "mérleg nyelve a 18. században átbillent a nemzetiségek oldalára, s ez a helyzet Trianonig már lényegesen nem változott". (131.)

A szerény hozadék és a mérleg

Említettük, hogy a közfelfogás szerint a török nyomában csak a pusztítás járt. Szerzőnk "bonckés" alá veszi ezt az aforizmát is, s külön fejezetben tárgyalja "A török uralom szerény hozadék"-át. Miből állt ez a szerény hozadék?

A nyelvtudomány mintegy 30 olyan oszmán-török eredetű szavunkat tartja számon, amelyeket a mindennapi beszédben használunk. Török jövevényszavaink zömmel jóval korábban kerültek a nyelvünkbe. (A törökök közel 100 magyar szót vettek kölcsön s építettek be a nyelvükbe.)

A szerény hozadék más területét az építészet jelenti: különösen a mecsetek, fürdők, dzsámik jönnek számításba. Érdekes, hogy a törökök Magyarországon csak maguknak építkeztek. A török építészeti emlékekkel rosszul sáfárkodott az utókor; csak töredékét őrizte meg a jövő számára.

A termelési kultúra hozadéka sem mondható gazdagnak, de jelentéktelennek sem; a kadarka szőlő meghonosítása; a bőr- és ágyparban új termelési eljárások bevezetése, luxuscikkek behozatala, fegyverek, veretes kardok, lőszerszámok, szőnyegek érdemelnék említést.

A mérleg: "Pontos mennyiségi mutatói nélkül is kockázat nélkül állapítható meg, hogy a magyarság a 150 éves török uralom idején súlyos veszteséget szenvedett. A népességben, vagyonban bekövetkezett pusztulást, az állandó hadikészültség miatt keletkezett hatalmas anyagi áldozatot (a végvárok fenntartásán egész országrészek dolgoztak) a legcsekélyebb mértékben" sem ellenyúlózta "a török uralom szerény hozadéka". A török kiűzésével csak a török politikai alávetettségből szabadult meg az ország, fejlődésbeli irányváltoztatásának nehéz teherfóitéleivel azután kellett megküzdénie. Bonyólitotta a helyzetet az, hogy a török kiűzése nem járt együtt az ország függetlenségének helyreállítással.

Két pogány közt?

Paradox módon azok a jelentős történetírók, akik korábban a török uralommal a legtöbbet foglalkoztak, tulajdonképpen aszerint vonták meg a török világ mérlegét — írja találóan Rácz István —, ahogyan a Habsburg-

gok magyarországi uralmáról vélekedtek. Takáts Sándort Habsburg-ellenessége is vezette, amikor a török hódításban sokkal több pozitív hatást látott, mint mások. Szekfű Gyulát viszont ellenkező irányú meggyőződés vezette, s nála a Habsburgok uralma értékelődött fel. De a kétféle uralom közé nem lehet egyenlőségi jelet tenni. Szerzőnk is nyíltan kifejti, hogy a túlzásoktól eltekintve, a Szekfű Gyula értékítélete áll közelebb a történeti valósághoz.

A kortársaknak, az egykori magyaroknak nem mindig volt azonban könnyű dolguk, ha különbséget kellett tenni a török, illetőleg a német között. Nem véletlen, hogy az akkori ember "folyton félszemmél a szultán és félszemmél a Habsburg császár politikáját figyelte". A "két pogány" szállóige a magyarság zömének álláspontját fejezte ki. A törökre ráragasztott jelző nem kíván itt magyarázatot, de igen az a kérdés, hogy miért vitte át a németre is a pogány jelzőt. Hogy miért váltott irányt a politikában Bocskai és Thököly. A török kor végső mérlegét nem lehet megvonni anélkül, hogy ne látná a történetírás az oszmántörök mellett a Habsburgok felelősségét is Magyarország pusztulásában. De azt is, hogy Magyarország továbbéléséhez mégis mennyiben járult hozzá az egyik vagy másik említett nagyhatalom.

Tényként mondja a szerző, hogy a török-ellenes háborúval a Habsburg-hatalom önmagát védte, miközben Magyarországot hadszíntérnek használta. Ez kényszerűség volt. Az viszont semmiképpen sem minősíthető annak, hogy hadai időnkint a törökön is túltettek a pusztításokban. S ha nem is mérhető a Habsburg-hatalom által okozott veszteség ahhoz, amit a török okozott, a Habsburgok sem menthetők fel a Magyarországot ért hatalmas romlás felelőssége alól. A magyar történetírás eredményeire hivatkozva, Rácz István is hajlik arra, hogy elfogadja a kétharmad-egyharmad arányt. Végső soron azonban a Szent Ligára és a pápai segítségre támaszkodva a Habsburgok olyan szövetséget szerveztek, ami Buda felszabadítását eredményezte, majd az ország egész területéről kiűzte a törököt. "Ennek a jelentősége — írja Rácz István — messze túlmutatott Magyarországhatárain, bátran minősíthetjük világtörténelmi eseménynek. Az európai civilizáció ekkor nagy nyomás alól szabadult fel, s ebben a küzdelemben a császári hatalom elévülhetetlen érdemeket szerzett." (246.) Rácz István szükségesnek tartja azonban a fentiekhez hozzátenni azt, amiről az osztrák történetírás általában megfeledkezik, hogy ezt a törökellenes küzdelmet Magyarország és a magyar nép áldozatvállalása nélkül sokkal nehezebben lehetett volna sikerre vinni.

A fentiekben az ismertetett kötetnek néhány gondolatát és érvelését villantottuk fel abban a reményben, hogy ennek alapján többen veszik kézbe s olvassák el Rácz István szép magyar nyelven írt, jelentős történeti munkáját. Az már csak óhaj, hogy jó lenne ezt a munkát megismertetni a török világ hagyatékában érdekelt országok történetiróival is, ideértve természetesen a török történészeket.

EZERSZÁZ

Az első nagy támadást J. E. Fischer (1697-1771) intézte a magyar őstörténet ellen. Érdemes megjegyezni a nevét, mert a magyar történelmi könyvek ezt szinte egyáltalán nem tárgyalják és nem elemzik! A "Sibirische Geschichte" c. könyvében, amely Szentpétervárott jelent meg két kötetben 1768-ban, Abul Gasi Khanra hivatkozva kijelenti, hogy a Káspi-tengertől északra, a Volga-Káma vidékén éltek az uigurok vagy jugri-k, azaz a vogulok, akiknek egy része azután átköltözött az Irtis vidékére, majd kijelenti: "úgy vélem(!), az ész, a finn, a lapp, a permi, a vót, a cseremis, a mordvin, a csuvas és végül — a szavak nem csekély számának egyezése folytán — a mai magyar (die heutigen Ungarn) közös nyelv!" A magyarok az ungarus nevet egyébként is az oroszoktól kapták. Fischer munkáját A. L. Schlözer (1735-1809) tette igazán ismertté az 1768-ban nyomtatott "Probe russischen Annalen", majd az 1771-ben kiadott "Allgemeine Nordische Geschichte" c. könyvével. A nagy tudású Schlözer gyűlölte a magyarokat, ezért kapva-kapott Fischer ötletén. Örvendezve említi meg, hogy a vogulok rokonai, a szamojédok ember-evők, majd így folytatja: "a finn népek egyike sem uralkodó nép (ein herrschendes Volk), egyedül a magyarok voltak később kivételek, de ők sem egy uralkodásra termett nép volt, hanem a szomszédaik martaléka, játékszere, akiknek ennek következtében saját történelmük nincs is! Ugyanígy a finneknek sincs saját történelmük, és ne feledjük C. Tacitus leírását sem: "A fennsók szörnyen vadak és undorítóan szegények, se fegyverük, se lovuk(!), se hajlókuk nincs. Fűvet esznek, ruhájuk állatbőr, földön hálnak és egyetlen bizodalmuk a nyíl... még vágyaik sincsenek." Ezek tehát a magyarok rokonai!

Az 1795-ben megjelent "Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen" c. könyvében pedig így ír: "a magyar hordák (die Magyaren Horde) keleten a besenyőktől rettegetek, nyugaton pedig hosszú éveken át a hatalmas Germániát (gewaltige Germanien) fegyvegették, ámbár az az igazság, hogy ennek nem az erejük, nem a sokaságuk és legkevésbé a hadművészetben mutatott vitézségük volt az oka". Schlözer egy kukkot sem tudott magyarul.

Dr. BAKAY KORNÉL: HOGYAN LETTÜNK FINNUGOROK?

LÁSZLÓFFY CSABA

Középkori fondorlatok — XIII.

Ki éli túl a középkort?

"Nincs semmi különös a dologban. *Itt-ott üstökösök jelennek meg* (mintha valami kozmikus katasztrófa készülne az úrben), s noha látszólag semmi lényeges nem történik velem — csak a Bertalan-napi vásár meg a mindennapi bordély (lehet színház is!) —, előbb-utóbb *csak* ki fog készülni a kötelesség oltárán. Mióta a közönség kedvence vagyok és koszorús költő, már pénzbírságra sem igen ítélek; legfeljebb a kutyák piszkítanak oda olykor a lépcsőre.

Újoncként, első színpadi művem bemutatója után kis híján kötélén végeztem ("Mindenkinek a maga természete szerint" — ez volt a darab címe) egy szerencsétlen kimenetelű párbaj miatt — az Admirális által patronált társulat egyik színészére nézve. Engem akkor a Lordkancellár "emberei" segítettek színpadi sikerre. A kegyelem után türelmetlenül láttam munkához (csak a mártíromság-hoz kell türelem!), mielőtt testem, lelkem kocsonyásodni kezdett volna. A szellem "fermentálása" még hagyján. Segít a komló, a bors (például engem). Feltéve, ha nem lordról vagy kalmárról van szó (itt szagos sajt, ott szappan). A művészember különben is mézet izzad...

Rájöttem hát, hogy jobb felföldi borban áztatott halat enni, a kagyló húsát ezüstben főzetni, és fácántojást vacsorázni vagy tengerirákot, mely delfintejből készült opálos vajban úszik..."

Mindezt egy asztali tükör előtt állva látja, képzeletben. ("S még azt mondják, hogy nincs fantáziám. Hogy Will ebben is lepipált.") A belső láztól fűtött Benjaminget keresi, aki gyorsan szokta felhajtani italát — mindegy, hogy mi, csak víz legyen, a víz nem válik vérré —; de a megkezdett mozdulat most félbeszakad. Tétovázik: mit cselekedjék — és egyáltalán miért?! Tarkóját vizsgálgatja; két ujjja közé fogja s megcsípi tokáját.

Ahóhét arca (annyi év után is) a tükörben feszes és forradásos. Hallgatagon és kíváncsian figyeli a gyülekező csöcseléket... A királynőnek a kegye is rideg; vörös parókája a huzattól hirtelen elmozdul. Hol a Vigalmi Hoppmester? — különben még kitör a ferge-
teges hahota. Erzsébet elejti a metszett poharat, savanyú képet vág; a cukros tej végigömlik a karmazsinvörös szőnyegen. (Az udvari cenzor sehol, hogy legalább annyit mondjon: "A komédia íze is ilyen kéne hogy legyen, mint mondjuk a cukros tej, mely nyugtatólag hat öfelségére. Az ön humora túlságosan csípős...") Ben Jonson szólni szeretne, de Erzsébet ingerülten inti le az egész bagázst. Benjamin addig-addig hátrál, míg nem a szolgák közé szorul. Konyhaszágban rostokolva üres tányérjára mered.

"Hol a köpenyem, a kardom, a kalapom?" — riad föl; szörnyű álma volt megint. (Az este a *Galambok*ban bezabált.) "Vadászni voltunk, s egy igen fagyos kos volt vacsorára, elcsapta a hasam."

Hol van már az álombeli Erzsébet-ezüst! A babonás Jakab aranyai is rég elúsztak... A napokban kértek tőle egy bevezető ódát az

elhunytt rivális színpadi szerző műveinek díszes föliókiadásához. Ami Will "örökségéből" megmaradt, s nem lett a tűz martaléka, midőn a Globe színház leégett.

"Ujjongaj, Angliám!"... Benjamin ódaírás közben tulajdonképpen önmagára gondol; a gúny persze meggátolja, hogy ösztönösen elérzékenyüljön.

"A nagy mű áll. A kisebbek romlanak... Kár, hogy ez is tőle van. Shakespeare-től. A színházban, igaz, sikk a lopás. A bábész sokaság a habos tejre vágyik, nem a fejőstehen tőgyére kíváncsi. De én nem vagyok a sötét, humortalan Marlow, aki végül félszemmel meredt a másvilágra... Vagy nem hiába tartanak torkosnak és paráznának? S méltán bűnhődöm vénségemre. A színpadi deszkák lármája sem gyógyít ki most már. Pedig, ha lódtítottam, csak addig tettem, míg hódítotam. Nemeshölgyeket is...

Vakmerő voltam mindig. Sose kételkedtem benne, hogy megvásárolhatom a boldogságot. Az én színházam nem lesz szüzek ispotálya, sem alkimisták zavaros kotyvaléka hosszúnyakú lombikban lefojtva! — vágtam a képébe mindenkinek, mindegy, hogy

Nagy Endre grafikája

besúgó volt vagy ripacs. — Alkáli, arzén, borkő, cinóber, higanysó, kén, vitriol a Bölcsék Kövéhez mind kevés. Az élet, mondhatni születésétől fogva, bűzlik, akár az amalgám. A természet előbb tökéletlent hoz létre... gondoltam. (Emberben tökkelütötteket!) Fogasból, vasrostélyból, kampóból, fázékból, serpenyőből, rézüstből akartok aranyat?!... Rémlik már: a művészet is nem repülő méhet, bogarat, darazsat a hullából, a ganéjból... »Sőt, skorpiót egy bazsalikom-szálból!« — jegyezte volt meg gunyorosan Will. Mesteri, profi fogás volt: mikéntha mozsárban zúzta volna szét szavaimat a sziporkázásban kétkedők előtt. Akik — miután a börtöntöltelék s a gyilkos "epitheton" lejárt — a próbákon pislogó, mérges emberkének,

dámák társaságában idomtalan kéjencnek könyveltek el. Ő az, aki — sandítottak drága csipkegalléromra — hogyha zsebmetszőkről, szerencsejátékosokról, lacikonyhásokról, örömlányokról, fogdmegekről, egérfogósról vagy tyúkszemirtőről hadovázik, szával, reműtőbb pofát szokott vágni egy démonnál!... S közben a sárga irigységtől úgy néztek ki, mint holmi madridi kémek, nem mint becsületes londoni csepűragók. Volt alkalmuk ízelítőt kapni abból, hogy én az elmés dolgokat kedvelem. A világ valós képét (mint amilyen az a rajz ott a falon: egy himvessző s egy nő). No, persze nem vérbe borult szemmel — elég kegyetlenség a gúny!... De hát ez a mesék tejével táplált, "rögeszmés" népség... Maholnap a közönség is. Az egész emberiség. Ennyi Bogaras, Szörnök, Mutuj, Szemeti, Tokány láttán az ember szíve, szeme úgy kifacsarodik, hogy a szeretet benne elapad... Jobb nekik a szemfényvesztő játék (ha már nem kártyatrükk)? Az aranyidők! Az örök mese! Erre áhítoznak. Nem mondom, élvezik az én aranyhajú rimáimat is, sárga köntösben. De hiába köpöm ki a titkot nekik, mint forró mustárt,

mihelyt a játék komolyra fordul, s a szavak mögött megsejtik a babiloni kufárkodást, felülkerekedik bennük az óvatosság, s már-már készek egyetérteni a bujaság ellen szót emelő udvari Főtréfamesterrel abban, hogy a szerző töklombikba húgyozott... Megannyi illatszerfürdőben megrészezedni vágyó polgár!"

"Ki vagy?" — kérdi Ben a homályból előbukkanó ingerlő idomoktól.

"A púpos Richard királynéja, vagy a szép Rosalinda — hangzik a felelet. — Választhatsz."

Megint nem az ő színművét próbálják. Biztosan egy Shakespeare-mesejátékot. Ha az irigység kerekedne benne most felül, ezt mondaná: az ember nyugodtabb lehetett akkor, midőn a Titkos Tanács mint jó gazda bezáratta a londoni színházakat. A színpadot, karzatot, páholyokat lerombolták. Pár év múlva, amikor újra engedélyezték a játékot, a csaták helyén nyáj legelészett... Shakespeare segédszínész-ként valamilyen még szöveget sem kapott: legfeljebb a függöny mögött gyújtogatta a petárdákat.

"Az apja kesztyűkészítő volt, mégsem tanította meg kesztyűbe dudálni!... Nem akarok úgy tenni,

mint a kocsmában a csaló, aki kénkövel kent csizmájához hozzádörzsöli mások aranyát, s mikor az megváltoztatja a színét, azt hazudja: nem arany!... Will varázslókat, boszorkányokat keltett életre — ha nem is lovagolnak mind seprűnyélen. Még Lady Macbeth is az. Nem közönséges csapodárok s cselszövők. A szörzet, hajzat, divat ringy-rongy mintha csak a bennük szunnyadó óslény, a sárkány pikkelyeit takarná. Tündérhon királya öszszevész néjével; a perpatvar eredménye, hogy az ős után tavasz jön, s a zöld vetés megrohad.

A zseni képzelete: arany sperma, elixír. Varangyosbékából királykisasszonnyá változtat vissza. (Dilettáns azért meg ne kísérel-

[illegible]

MÓZES ATTILA

A Gonosz incselkedései

Befejező rész

Az alaptétel és kiindulópont az, hogy mindenki bűnös, mindenki elmarasztalható valamiben. Ebben a világban nem évülnek el a bűnök, hanem zsarolják, sokszor belülről zsarolják az embert, hogy már önmagától is bíróság elé áll, s vállalja az ítéletet: a szolgálatot, a kiszolgálást, ami kiszolgáltatottságot, újabb bűnvádat készít elő ellene, amíg végleg belé nem gabalyodik a köréje fonódó, olykor éppen önmaga fonta hálóba. Az egyetlen menekvés: nem jelentéktelennek lenni, úgy általában, hanem jelentéktelennek lenni a hatóság szemében. Ott tudja, hogy ő a rendszeren belül jelentéktelen ugyan, de nem eléggé, nem annyira, hogy használhatatlan legyen. Kirándulása újabb bűnnel gyarapította a meglévőök számát, bűnnel, amelyet el kell titkolnia, s a legcélravezetőbb titokórzás a még fokozottabb buzgóság. Ott Géza Marius elhatározza, hogy még buzgóbb lesz, még ha e buzgóság újabb, de a hatóságok számára bocsánatos vagy éppen hasznos bűnök halmozására készíti is.

Ott egy idő óta nyugtalan lett, mert elvesztette hitét abban, amire mindeddig a legbüszkébb volt: végtelen nyugodtságában, szenvtelenségében. És ez nem az a meghatározott, tökéletesen érthető nyugtalanság volt, ami eleinte akkor fogta el, amikor a rejtett kamerák és fotocellás ellenőrző készülékek mindenüttvalóságát közölték vele, amikor még a szobájában vagy egy városi mulatóban sem érezhette egyedül magát, komplexusai támadtak a nőkkel kapcsolatban is, amelyek már-már az impotencia határára kergették; mindezt egy idő után jól meg lehet szokni. Ott egy ideje úgy érezte, hogy valaki a rendszeren kívülről tartja számon lépteit, veszi körül kíváncsiságával, s jelenléte úgy áramlik körülötte, mint ama szerencsétlenül járt poronty körül, hogy be kellett látnia: ugyanaz az erőter zárja magába, amely a gyereket fogta körül annak idején; mintha a kisgyerek hagyta volna rá, örökségül. S a legelviselhetetlenebb az egészben az volt, hogy sejtését senkivel sem

közölhette, mert rögtön a meghibásodott alkatrészek sorsára juttatták volna. És még ennél is volt egy elviselhetetlenebb gondolata: hogy ezek szerint a rendszer sem éppoly tökéletes, mint azt hitte, mert meggyőződésévé vált benne, hogy minderről fölötteseinek sincs tudomása; amit pedig ők nem vesznek tudomásul, az nem is létezik. A rendszer tehát tökéletlen, s nemcsak akkor hagyhatja védtelenül, amikor ő akarja, hanem most már akkor is, ha ez nincsen szándékában. Ami egy "földi" embernél a megélhetéshez fűződő létbizonytalanság képében növekszik szorongássá, az nála hitingadozásban jutott kifejezésre, amíg eljutott a szentségtöréshez hasonlatos következtetésig: ha ő, aki testestől-lelkestől a rendszerhez tartozik, nyilvánvalóan nem tökéletes, akkor hogyan lehetne az egy olyan, akármilyen tökéletesnek mutatkozó rendszer, amelynek ő az egyik eleme, s amelyben még több, hozzá hasonlatos elem is akadhat. Eddig meg volt győződve arról, hogy a rendszerrel szembeni teljes őszinteség, önmaga teljes kiszolgáltatása teszi védetté, védettebbé, mint bárki más emberfiát a külvilágból, most azonban egyre inkább az vált meggyőződésévé, hogy csak alakoskodással *védelmet* *meg* *magát*. Életrendjét épp az ingatta meg, szinte-szinte már szertezilálta: hogy nem védett, hanem védekeznie kell, s éppen az ellen, ami eddig tökéletes védőburoknak bizonyult számára. Hogy hazudni, elhallgatni kényszerül a mindentudó tökéletes előtt. Elhallgató hazudozásban várt, azt várta, hogy lesújsanak rá e hazugságért, s rémülten kellett tapasztalnia, hogy titkáról senki nem vesz tudomást, még csak nem is sejt senki semmit. Ha bevallja, úgy érzi, őt figyelik, rögtön megkapta volna az illő választ: persze, fiam, természetesen, hogy *figyelünk*; de tudta, ezen nem arról van szó. Úgy érezte, elveszett ember, mert egy idő óta kettős játékba kezdett, amin csak ő veszíthet rajta. Egy kamera- és besúgóhálózat nem működhetik olyan hatékonyan, mint az, aminek figyelmét mostanában magán

érzi, mert megfigyelései és adatai empirikusak, így hát a tökéletességnek csak az egyik, ha nem éppen a legalacsonyabb fokán működik. De ha megpróbálná kifejtetni, hogy az adatgyűjtő és -feldolgozó rendszerénél van valami tökéletesebb is... A gondolat, a vallo-más következményeinek gondolata is rémülettel töltötte el. Közben kötelességtudóan végezte napi munkáját, képezte ki a gyerekeket, akiknek sorából már nem egészen egy emberöltő múltán tökéletes egyedek kell hogy kikerüljenek, s ekkor fogamzott meg benne az újabb, még borzasztóbb kétely: ha önmaga s a hozzá hasonlóknak ellen neveli is ezeket a porontyokat, mégsem lesz belőlük sem tökéletes harcos, csak ellenség. Akkor meg mi értelme van az egésznek? Csak mások lesznek, nem tökéletesek. Az is felöltött benne, hogy ha megölné azt a sárvárosi kis nyomorultat, talán elmúlna tőle ez a varázs, rossz érzés, nyugtalanság, megszűnnének szentségtörő gondolatai is, de aztán letett róla, mert részint túlságosan kockázatos volt tovább foglalkoznia vele, másrészt pedig azt is belátta, hogy mindez csak *kapcsolatos* a kis nyomorulttal, s mégis *rajta kívül* *lévő*. Ott szükségesnek tartotta a titokórzást, a titkolózást, amit szakmája belésulykolt, de félt a titokzatostól. Amit a kiképzőtábor jelentett a világ számára, az csak egyszerű titok volt, hogy kellő időben célszerűen föl lehessen használni — akármire; ami egy idő óta vele, vagy inkább körülötte történt, viszont maga volt a megfejthetetlen titokzatosság.

Ottot senki nem tanította annak idején imádkozni, de némi fogalma csak volt holmi, az emberekben élő istenképről, s a gondolat is megrémítette, hogy öntudatlanul él benne a tiltott, sőt megvetett istenképzet, valami e világon túli, fogalmain és tapasztalatain kívüli erő létezése. Pokolképzete volt, mert tulajdonképpen pokolban élt, a város, a vidék alvilágában, hiszen tudta, hogy akit odafönt ítélnék el törvényes vagy kevésbé törvényes módon, annak még mindig, az utolsó leheletéig van némi esélye, de aki eljutott e világ alagsorába, ide, annak már csak azért sincs semmi esélye, mert itteni tapasztalatokkal nem szabad még egyszer a földfelszínre ke-

rülni; aki egyszer meglátta a poklot, az örökre — néhány szenvedésteli emberi óra idejére — a lakója marad; innen még agykasztrálás árán sem juthat ki senki, mert ők a rendszer utolsó és titkos fegyverei, s a magafajtákat csak azért tartják még, mert a gyanús fenti világgal tartania kell valakiknek a kapcsolatot, hiszen létük a fenti világ függvényében igazolt. Ez a fenti világ néha olyannak tűnt, mint egy szép ribanc, akinek minden csalárd lépésére feltékenyen kell ügyelni, de akit kénytelen-kelletlen szeretni is kell egy kissé, vagy legalábbis sóvárogni utána, ha túl sok időt töltöttek az alvilág katakombáiban. A felnövekvő nemzedék számára viszont már csak megerőszkolandó és megalázandó, időnként megsemmisítendő lélegző tárgy lesz ez a világ, semmiféle nosztalgiát nem fog ébresztetni ezekben itt. Meghatározhatatlan, titokzatos nyugtalanságában Ott, mint "régikáder" szabadságot kért és kapott, azzal a fölöslegesen utána hajított megbízással, hogy "fenti körülmények" között is végezze feladatát, amit már megszokásból is megtett volna. Úgy vélte, hogy a városban nyomát veszti majd az az állandóan utána kémkedő, aki kívül esik a rendben, s mégis megfigyel, minden lépéséről tudomást szerez. "Kikapcsolódás" jelszóval lépett be az épületbe, majd ki onnan, abban az időpontban, amikor a tehetősebbek már elindulhattak dorbézolni egy-egy kellemesebb helyiségbe. Kedvenc vendéglője felé tartva előre élvezte azokat az apró örömeiket, amelyekben ma és holnap és holnapután része lesz, nagyon elegáns volt és nagyon városi polgárnak érezte magát, csak mintha most is követnék volna, s amikor az egyik utcasarkon szinte belegyalogolt abba a csenevész, nagy hajú és hatalmas szemű süldő-lánykába, hirtelen fölfordítani szeretett volna: az elhaladó kislány, mintha eddig követte s most személyesen is megtalálta volna, rászegelte különös, zöldes árnyékokat növesztő szemét, és akkor Ott érezte, hogy az az áramkör most közvetlen közről kapcsolódik köréje, mintha a kislány *szemeiből* ölelné körül. Hirtelen, megvilágosodásszerűen öntötte el a bizonyosság: ez a gyereklány követi őt mindenhol, minde-

nütt, megfoghatatlanul, bizonyíthatatlanul és mégis valószínűbban, mint egy tucat jólképzett spicli. Tudta, hogy a gyermek, aki eddig távolról figyelte, most valójában is fölismerte őt, sőt, talán éppen ő szorgalmazta ezt a találkozást, csak azt nem tudta eldönteni, miféle hatalma lehetne fölötte ennek a jelentéktelennek tűnő lénynak. Megállt, provokatívan bámult a távolodó után, hogy ha valaki ügyet vet rá, a cukrosbácsit, a lilimtiprót láthata volna meg benne, pedig hát ezúttal erről szó sem lehetett. Ott szinte lyukat nézett a kislány hátába, s épp azért, mert ismerte pillantása kényszerítő erejét, gyűlölettel sziszegte maga elé: Te kis, alattomos, fegyelmezett dög! Őlni tudott volna, mert a távolodó még egy izomrángással sem jelezte, hogy további tudomást venne róla. Ott tudta, hogy amit most átélt, csupán kényszerképzet, egyfajta hisztéria, idegkimerültség, és azt is tudta, hogy mindez valóság, igazság, teljesebb minden kézfelfoghatónál. Ez a valóság hozta rá az idegkimerülést, nem pedig egy hisztéria káprázatát éli át.

Lea, miután fölkényszerítette a földfelszínre ezt az őt megérző embert, találkozott vele hús-vér valójában is, kissé csalódottnak érezte magát, mintha a kiképzőtiszt, bár lényegében ugyanő volt, a fenti környezethez igazodott volna: normális embernek tetszett, már amennyire az emberek egyáltalán normálisnak mondhatók akármilyen környezetben is. Ugyanakkor meg is rettent e kikényszerített találkozástól, mert rá kellett ébrednie, hogy ez az ember fogékonyabb, érzékenyebb az ő világára, mint a többi, mint környezete, beleértve a hozzá legközelebb állókat is. Megérezte, hogy ez az ember észrevette őt, kapcsolatot teremtett vele, s ugyanakkor azt is, hogy bizonyára már előzőleg, a provokáció időszakában is volt néminemű sejtése erőterének létéről. Volt benne valami fogékonyosság, amit talán az állandó veszélyérzet finomított ki benne.

Ellenfelet szerzett magának, óvatlanul kiadta magát ebben a szemvillanásnyi találkozásban, a bizonyosság erejét keltette föl ebben a lényben, aki, mint meggyőződhetett ró-

la, gátlástalanságában és nem emberivé fejlesztett megérzéseinek birtokában akár meg is mérkőzhetik vele, legalábbis egyenlő eséllyel, mert ha biztos és számára is sebző célpontot akar találni, csak a családját, az apját kell célba vennie, azt, aki — mint már kiskamasz korában sejtette — éppen viszonylagos hatalmánál fogva sebezhető, s ha egyszer kikezdik, a rend lejtőjén nincs megállás, olyan mélyre sülyedhet, hogy akár a kiképzőtiszt alvilágának egyik bugyrában is végezheti, ahonnan nincs visszatérés. Lea eddig úgy tudta, hogy szereti hozzátartozóit, ezt a lépést követően viszont föl kellett fedeznie, hogy csak illemből szereti őket, mert erre szoktatták, s ennek a szeretetnek a jegyében képtelen lemondani további vizsgálódásairól, amit nála és

reséggel végződhetnek; ez a szörnyeteg van annyira tapasztalt, legalábbis a földi dolgokban, hogy a saját szférájába kényszerítse őt. Ezért elhatározta, hogy óvatosabb lesz, ami újabb terhet kényszerített rá: hogy még a saját, az emberektől eddig jól elhatárolható világában is óvatosnak és megfontoltnak kell lennie. Maradék gyereklelke vihancolt arra a gondolatra, hogy a kiképzőtiszt egyszer csak közölné apjával a lányával kapcsolatos sejtéseit, de hamar el is komorult, mert máris tudta: ez az ember annál ravaszabb és alattomosabb, semhogy okkultizmussal vádoltassa magát egy olyan világban, amelyben a vulgáris formál-logika végletes, és ahol anyagelvűség üli primitív diadalát. Kevés gondolkodás árán arra is rájött,

szélyes ellenfélről, bár tudta, hogy a teljes mellőzést, ha már egyszer figyelme ily szerencsétlenül ráirányult, képtelen lesz elérni. Tudta viszont azt is, hogy ha egy ideig kikapcsolja ezt a lényt "áramköréből", az vajmi nehezen akadhatna nyomára, ha kapcsolatot akar teremteni vele, hisz azon a késő délutánon, akárhogyan is, ő csak egy nem is túl figyelemfelkeltő kislány volt ott a tömegben, utánaérdeklődni, hétköznapi személyével foglalkozni fáradtságos is, ugyanakkor nem kecsegtet túl sok eredménnyel. Ez legalább annyira megnyugtatta őt, mint amennyire idegesítette az a tudat, hogy mennyiféle módjuk lehet ezeknek arra, ha valakit hatáskörzetükbe akarnak kényszeríteni. Azt is tudta, hogy a rend körén belül szolgálatot teljesítő apja valamiféle, számára is kétes, soklépcsős kapcsolatban, sok áttételű viszonyban kell hogy álljon a kiképzőtiszt világával, még akkor is, ha erről a magasrangú papának szintúgy csak sejtései lehetnek, mint neki. Lényének polgári beidegződései arra készítették, hogy kivédje az apja ellen esetleg készülő támadásokat, lényegében hogy az apját védje, s ismét csak el kellett mosolyodnia arra a gondolatra, milyen képet vágna a papa, ha ezt valamilyen — sejtelmese sem volt, milyen — módon közölné vele. Hogy az ő kamaszlánya bizonyos mélységesen titkos és ezoterikus dolgokról legalább annyit tud, mint ő. És azt is tudta, hogy mindenekelőtt korlátolt felnőttgőge ingerelné mosolyra őt. Ám ettől a tűnődő időszakból egyetlen bizonyosság lett az élete: hogy bármilyen körülmények között, bármilyen áron képtelen lemondani arról a készletéről, ami kétes megismerések felé úti s talán tragédiába hajszolja mind őt, mind környezetét. Az eleve elrendeltettség még a vallásos időkben úgy beleivódott mindenki életébe, hogy a legisten-tagadóbbak is ennek a nevelésnek a kikerülhetetlen büvöletében voltak kénytelenek élni. Lea belenyugodott abba, hogy amit elkezdett, azt kénytelen-kelletlen folytatnia kell, mert mást sem tehet. Nincs más útja. Akárhová vezessen. Akárhová.

Részlet egy soha meg nem írandó folyamregényből

Finta Edit: Tér és idő

környezeténél hatalmasabb erő diktál, s amelyet egyelőre csak a mindenható kíváncsiság álruhájában tudott elképzelni, megfogalmazni magának. Ha ez a vadállat úgy dönt, hogy végére jár immár alapos gyanújának, akkor nyilván apján fogja kezdeni a kapcsolatteremtés normálisnak feltüntetendő módját, hogy eljusson hozzá s kifürkészhesse gondolatait, föltérképezze képességeit, ami a Lea pályáján csak ve-

hogy ezt az utat ebben a helyzetben senki nem próbálná meg, hiszen nem is titkainak föltárása, hanem a titkok forrásának megsemmisítése, az ő létezésének eltörlése lenne a mindenkori, mindent gyökerezen megoldó célképzet, anélkül, hogy ideológiai síkon egyetlen tézismozzanat is csorbát szenvedhetne.

Elhatározta tehát, hogy hosszabb-rövidebb időszakokra leveszi figyelmét erről a ve-

SERÉNY MÚMIA 69

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

GERGELY EDIT VERSEI

Lüderc

fekete golyók
fekete úrben
nyálas ujjbegyünkkel
friszre ragasztva
fölemeljük

fekete golyók
döglegyek szájad sarkában
még nem ordítok
(most lépek be)
rengeteg döglegy
téglaszínű hátad
kapunak támasztva
belülről
túlvilÁGI vigyor
szájad sarkában
rá mohón
visszaszállnakkkkkkkkkkk

virrad

Hézag

1 kis hézag van vL. M.
L. csavartad A fejM.
s most mono-grammokat tR. M.
E szR. L. M.

1 kis hézag van vL. M.
szorítom le nM. tSZ. M.
tőle vérS. az alfl. M.
(de élvezM.)

*mR. 'hogya élvez M.

Mióta elhagytál

az úrbe ami utánad maradt
próbálom-valahogy
beirkafirkálni magam

h
i
á
b
a

múltunk közös kócerájában
ögyeleg tehetetlenül
(pedig emlékek nincsenek
csak gondolatok és jelenségek)
lélekrefeszítésünk
múló hóbelevancán
elvetélt gyermekünk pityereg
harmatos szemmel várva
a férges vajúdásra
(:hogya magadban újra
világrahozhasd)

Távíró

másfél év szigorú absztinencia
után nívós fordulat magánéletemben
VAN EGY PASASOM AKI MÉDIÁS*
neki van egy (db) felesége és
két (2) db kislánya (többek között)
másfél hete hogy boldog családi
életet élünk új nemes hivatásom
családfánk további gyarapodásának
megelőzése ebben a feladatkörben
kielégítően teljesíték

*bocsika, nem bírtam versebe ne önteni

Bár kissé morbid

bevallom kedves amolyan árvós vagyok
mellémdorombolt vemhes árnyékom
talán a halál
de mégiscsak túlzás lenne ezért
kontyratúzni a napot

pállott lábujjaim közé
egy légy néha odakölt
ilyenkor meghatódok az
otthoniasságtól

Kétoldalról

ELVÁLUNK — döntetett el Általad és Általam
199-. o. -. éjszakáján 22 harminc és 23
tizenhét o.33 között fél év gyöngéd kötődés
után (jelenti a Cupido-PRESS) a döntést
zárt ajtók mögött hozták meg zokogásod és
hajadnak Általam való simogatása közben

ha már felejténéd ki voltál
ha mármár felejténédh a
ha m ár ham ár felejténédh
ki h hamá r hh amh
(vigasztaljon a *)

*pedig így (ilyen közről)
minden férfi egyforma

Ajánlás

szeretőmnek
ki néha gyorsan s farba nem
ki ha kérve ODA tolja fejem
csuklói el-elcsuklik ha ölelem
a félelem a hegeken

UI egyébként utálom ha szfoatnak

Máglyadal

(születésnapomra)
négykézláb
negyvenöt kágéköri
egyötvenhármass
NÖNEMŰ
sápadtarcú vagyok
s ez már az
ikredik iksz, ugye Anyu
több mint amennyit
tárogató testszínű szavak
kétségenktüli erotikája
kikottázhatna valaha
el(parti)nagyolt rímeken
pedig volt idő mikor még
nem vetettek hurkot
romlott és gyönyörű
nagyvárósi démonok
mikor még nem takargatta
sovány kis ágyékomat
kontár eredetieskedés

Máglyadal 2

ki tulajdon akarata
és tetszése szerint
adta oda virágát
azt nem fenyegette
bánós gerjedelem
(ugye Anyu
s lám
maholnap mégis
temetned kell
az emlékezés
KERESZTszemesRE
harapdált szájpémjeire
buja hegeket hímezel)

Ellenvers

tudta goethe
tudta louis aragon
tudta kassák
tudta villon
tudta blaga
tudta babits
és azt hiszem
tudnám én is
csak
most
éppen

Máriamagdolna

simítva magam kábán
apró foltok
barnás ezerein
SZEPLÓTELENÜL

ez vagyok én
itt ez a 3-szög

tétován sűrölöd
lábadat hozzá
mielőtt belérúgsz

BERSZÁN ISTVÁN

Szerző és olvasó

Szajó⁽¹⁾eimnek leplezetlen tisztelettel

Jól rendelték az istenek, hogy a kritikust is bíráltni lehessen. Ilyenkor adódik legjobb alkalma megerősíteni, hogy amit ítéletében kimondott, komolyan is gondolta.

Szám őrei azzal vádolnak, hogy üresben beszélnek: mintegy dühömben vagy magam mulattatására. Szócs István szerint "semmi lényegest, sőt semmi igazán őszintét" nem mondok, Sántha Attila pedig a hiányzó idézetek számonkérése közben ezt állapítja meg: "semmi jel arra, hogy pályadíjasunk olvasta volna a kötetet, és arra sem, hogy gondolatját a kötet kapcsán ugratja." Ez a véleménye természetesen nem akadályozza abban — mint ahogy kartársát sem —, hogy egy teljes *Helikon*-oldalon ellenében védje a szóban forgó kötetet. Az utolsó bekezdés summázatában pedig még egyszer leszögezi, hogy "az inkriminált pamflet — mármint csekélységem műve — nem bír relevanciával Orbán János Dénes verseit illetően." Különös, hogy a relevancia-kérdést csak hosszas fejtegetések után lehet eldönteni egy olyan kritikáról, amelyik nem is a kérdéses tárgyról szól. Hogyan oldható fel ez a paradoxon?

Magam is egyetértek azzal a természetes elvárással, hogy egy versekről vagy szépprózáról szóló kritika idézze és elemezze a tárgyalt választott műveket. A *Korunkban*, *Látóban*, *A Hétben*, *Echinóban* és az *Előretolt helyőrségben* megjelent néhány kritikámban igyekszem eleget is tenni ennek az elvárásnak: *Hümmér*-bírálatom az egyetlen kivétel. Vitapartnereim rögtön — és kizárólag — elragadó indulataimban találják meg a magyarázatot, pedig sokkal inkább az érvelés logikájában lenne keresendő. Ez a kritika ugyanis vállaltan nem művekről, hanem egy olyan szerzői magatartásról szól, amelynek objektivációit nem tekintem irodalomnak. Ezért nem idézek ezúttal verscímeket és verssorokat: pusztá következetességből.

Igaz, Orbán János Dénes nem — és ebben a kötetében sem — csak *Hümmér*-versek szerzője. Hogy mégis kizárólag ezekről beszéljek a kritikámban, az a verseskönyv implicit szerzői dedikációjával és első fogadtatásával függ össze: a *Hümmér*-ciklus címe emeltetik kötetcímmé, a fűszövegek ugyancsak ennek a hangnak a költői relevanciájáról szólnak, és az 1995-ös elsőkötetek Röser-bemutatóján is megerősítést nyer a mérészónus legfőbb újdonsága. Eldöntöttem, hogy csak arról fogok írni, amit a többi méltató teljes-séggel (vagy csak a nyilvánosság előtt?) elhallgatott.

Úgy látszik, Szócs István érzékelte ezt a — szerzői magatartás bírálatára irányuló — szándékot, hiszen válaszában legtöbbet ennek a magatartásnak lehetséges értelmezéseiről beszél. De persze azért, mert bírálatomat mindenestől pusztán ennek a megvalósulatlan szándéknak tekinti — meglátásom szerint többnyire terminológiai okokból. Mert vitánkban tisztázatlan, hogy kicsoda a szerző. Személyi számmal rendelkező polgár? "Orbán Jánoska"? "Egy nagyon is öntudatos fiatalember"? Vagy esztétikai kategória, amely a kötetben megnyilatkozó ál(?)lírai alany ugyancsak kötetbeli alakítójára vonatkozik? Ha pedig ezek közül mindahány, akkor mikor melyikre gondoljunk? Belátom, e tekintetben én nem voltam következetes. De

egy-két eset kivételével (mint például: "Félő, hogy első kötetének kudarcát sikerként éli meg.") a *Hümmér* alakító kötetbeli szerző magatartására figyeltem, akkor is, amikor önlejtátrásról, *ars onanica*-ról vagy *Hümmér* levedléséről szoltam. Csodálkozom, hogy Szócs István viszont kizárólag a "szexológus orvos"-sal hozza kapcsolatba a szerzői magatartásra utaló kifejezéseket, mintha azok egyértelműen *medikális terminus*sokként lennének lekötve, még ilyen szövegkörnyezetben is: "A szerző tud bánni a szavakkal, de magával nem."

Más kérdés, hogy miképpen választható el a szerzői magatartás az irodalmi művektől: hogyha az objektiváció nem mű, lehet-e szerző az elkövetője? Nos, ugyanúgy lehet, ahogy a legtehetségesebb fizikus is végezhet kudarcba fúló kísérleteket, vagy ahogy kiváló képességű filmrendező is forgathat *hollywood*-i giccseket. Mert a szerzőnek nemcsak anyagával és eszközeivel, hanem legfőképpen önmagával kell tudnia bánni, különben épp szerzői minőségében produkál szerzőségéhez méltatlan, félresikerült faragványokat.

Az ellenkritikákat olvasva néha az volt a benyomásom, hogy szajóreim, akiket felháborít a "líra alanyát" "a kritika állítmányává" válto-

zató ítéletem, az enyémnél sokkal gorombább ítéleteket is elgondolnak, sőt olykor komolyan is vesznek. A szerzői magatartásban bírált *ars onanica*-t Szócs István — méltatlankodva ugyan — de "kóros személyiségi" tünetként értelmezi; Sántha Attila pedig a befogadáselmélet zászlaját lobogtatva triviális egyértelműséggel leszögezi: "a szerző le van szarva".

Úgy gondolom, hogy indulataink, jól-rosszul elsülő poénjaink és alakulóban lévő vitastílusunk mögött mélyreható s talán nehezebben alakuló irodalomszemléleti különbségek húzódnak. A továbbiakban inkább ezekre szeretnék összpontosítani.

A befogadáselmélet — akár a Konstanzi iskolát, akár az amerikai reader-response teóriát értjük — felhagy a mű formalista, újkriticista magában zártságának, sőt strukturalista felépítettségének vizsgálatával is. Leginkább pedig a szerzői intenció kiderítésének kísérleteitől határolódik el: számára csak befogadott mű létezik. A jelentés és forma — eszerint a felfogás szerint — nem az objektivált mű természete, még csak nem is az olvasói tevékenység utólagos eredménye, hanem a befogadási folyamattal egy-

idejű jelenség: az olvasásban kibontakozó szövegről szerzett tapasztalatsorozat, illetve a jelentésadás társadalmi, nyelvi, kulturális konvencióinak aktualizálódása. Úgyhogy a befogadáselmélet vagy az olvasói tudat fenomenológiája, vagy pedig történetileg változó interpretációs stratégiák művészet- és/vagy irodalomszociológiája. A későbbi dekonstruktivisták felfogás ennek az örökségnek abban az értelemben folytatása, hogy a fenomenológiai, illetve történeti-szociológiai képződményeket megpróbálja lebontani, majd újrakonstituálni különböző diszkurzusok eredet és vég nélküli intertextuális egymásratalásaira: egy olyan — szubsztanciáktól mentes — differencia-rendszerben, amelyben valamennyi korábbi szubsztanciális támpont kódszerűsödik. A filozófiai ideák, esztétikai formák és értékek helyét átveszi egy áthatolhatatlan retorizáltság, amely soha nem vezethető vissza valamilyen eredeti, kódon túli jelentésre, mert minden "ilyen" jelentés csak interpretációk interpretációinak az interpretációja.

Hogyha az olvasóból indulunk ki, olyan szövegalkotási eseményekhez, illetve stratégiákhoz jutunk, amelyek végül egy elemi kód — Derrida szerint a *différance* — diszkurzív játéká mint lepleződnek le. A *différance* pedig mint eredetét tekintve folyton halasztódó elkülönböztetés a fogalmiság és általában a kognitív viselkedés közege.²

De kognitív viselkedés-e az irodalmi olvasás? Kicsoda az olvasó?

A befogadáselmélet az olvasót axiómaként tételezi mint irodalmi kérdésekben a legevideksebbet. Hozzá képest a mű és a szerző másodlagos, sőt éppenséggel olvasó-specifikus képződmény. Ha azonban nem azt az én-t tekintjük olvasónak, aki kezébe veszi a könyvet, és nem is azt a szubjektumot, aki bizonyos tevékenységet folytat, miközben a művet szöveggé teszi, hanem arra figyelünk, akivé az olvasó a mű olvasása közben válik, akkor a befogadáselmélet elveszíti axiomatikus bázisát, és az arra épített irodalomkonceptió is megkérdőjeleződik; mindenekelőtt az a recepciótörténeti definíció, amely szerint irodalom az, amit befolyásos körökben koronként annak tartanak.³

Mint ahogy a megismerés artikulált jelentésadás, azaz egy diszkurzív téma vagy modell megkonstruálása, a megismerés lehetetlenje: a *Tagolatlan*. Merthogy a *différance*, melyet Derrida térelosztásként és temporizációként határoz meg, csakis a diszkurzív játszmák kódja. Az irodalom — akár az ima, a hit, a kábítószeres delíriumok vagy a mágikus meditációk (csak hogy a maga esztétikai módján) — kiold ennek a kódnak a közegéből. Az olvasás beavatást jelent a *Tagolatlanba*. Innen kezdve már nem az olvasásban megnyilvánuló szövegalkotó attitűd kerül a kutatás középpontjába, hanem a szövegalkotásnak mint ún. befogadói attitűdnek az átalakulása non-kognitív, irodalmi csodálkozássá. Az olvasás — ebben az értelemben — ki-találása a diszkurzív, megismerő viselkedésből: azt nevezem irodalmi olvasónak, aki felnyitott esztétikai látásában a *Tagolatlan*ra irányul. Szerzőnek pedig azt a (bulgakov) Mestert, aki nem saját élményeit vagy gondolatait közvetíti, de nem is a művészi beavatásra vonatkozó személytelen információs bázis, hanem aki kivezeti a befogadót — hozzá szegődő tanítványát — a kódokból az olvasásba. Nem azt mondja meg, hogy mit kell néznünk, hanem látni tanít. És nem tagolja interpretációkká a globális látást, hanem a *Tagolatlan* mint *Tagolatlan*nal szembesít. Ez azt is jelenti, hogy az irodalmi csodálkozás nem igazít el abban, amire rányitja a látásunkat, miként a

>>>>> folytatás a 10. oldalon

>>>> folytatás a 9. oldalról

vallásos hit. Akár szép, akár rettenetes, amit feltár, magunkra hagy vele. Az olvasói attitűd sohasem lehet a döntésé, csak a találkozásé.

A szövegalkotás — ebből a nézőpontból — sem a szerző, sem a befogadó vonatkozásában nem irodalom. A szöveg olyan diszkurzív közeg, amely témátárgyakat határol ki és artikulál mint a megismerés kódjának diszkurzusa. Az irodalom viszont ki-találás a szövegből: a kognitív-tematikus viselkedés megváltozása. Amit Sántha Attila ellenkritikájában "föld"-nek vagy "földi"-nek nevez, az csak egyféle pragmatista, illetve befogadáselméleti kód közegében lakozás, ahonnan az irodalmi olvasás kivezet a Tagolatlanhoz. Ez az, ami Sántha Attila szemében Mars-beli, mivel nem illeszthető be az említett kódok közegébe. A Hümér-versekkel irodalmilag nem az a baj, hogy "szexről (mellesleg: szexről is) van szó" bennük, hanem az, hogy a szerző (figyelem: esztétikai kategória!) nem az irodalmi beavatás mestere. Kizetetés helyett harsányan önmagára vonja a figyelmet, így aztán sehogy sem tudunk ki-találni belőle. Nem olvasókká változunk, miként "Szapphó, Rabelais, Villon, Baudelaire, Apollinaire, József Attila, Ginsberg, Esterházy" (a felsorolás Sántha Attilától!) művei révén, hanem csak valamiféle szerzőt-hallgatókká — egy szövegmutatványos kétes irodalmi performanciájának spektálóié.

Igaz: ezek a gondolatok egyelőre (még a másutt bővebben kifejtettekkel együtt) sem te-

kinthetők kidolgozott elméletnek. Vállalom a rájuk akasztott U. F. T. (Unidentified Flying Theory) titulust. Viszont nehezen tudok lemondani arról az igényemről, hogy ha valaki nyílt vitára méltat, akkor konkrét elvi/elméleti kérdésekkel, megfontolt dilemmákkal és érvelő cáfolatokkal kényszerítsen gondolataim megváltoztatására vagy megerősítésére.

Orbán János Dénesről azt írtam, hogy tud bánni a szavakkal. A Helikon idei 6-os számában megjelent írás alapján Sántha Attiláról ez nem állapítható meg ilyen egyértelműen. A címbeli ötletnek nagyon árt a megfogalmazás bő lére eresztése: "A Mars-beli irodalomkritika tündöklése Erdélyben". A kezdeti névelő és a 'tündöklése' túlságosan megterheli a poént, sőt, ha csak az első két szót hagynánk meg névelő nélkül, kérdőjellel, még frappánsabb lehetne. Az "Ejnye, döbbsentem meg..." kezdetű és túl sokat "ejnye-ejnyező" kiselbeszélés — az irodalomtudomány észrevétlen forradalmáról, a fiktiiv román felebarátról, aki C. V. Tudorról nyilatkozik, miközben allegorikusan Berszánról beszél, továbbá mélyenszántó interjúkról, melyeknek (szemérmesen) csak tanulságos eredményeit rögzíti a "szerző" — meglehetősen hevenyészett szövegrész. Túlerőltetett, s ezért unalmas megnyilatkozásgeisztusokat halmoz fel, majd pedig hirtelen a vitázó álláspontjának kialakulástörténetévé szeretne válni, ami még ironikus modulban is visszatetsző, mert esetlen. Nem válnak a szöveg előnyére továbbá azok — az írott nyelvben — híg fordulatok sem, mint "Nézzük to-

vább." vagy "itt engedtessek meg nekem egy zárójel" stb. A Rabelais idézettörredék, a kihagyásos és önállóító kiragadás következtében, semmit sem bizonyít. Csak egy szövegdarab, amelynek befogadói létrehozása valóban sokkal jellemzőbb az idéző olvasóra, mint az idézett szerzőre.

"Ezek után" azzal vádolhatnám a Helikont, hogy megszerkesztetlen kéziratokat nyomtat ki, veszélyeztetve ezzel a lap vagy — uram bocsá! — az erdélyi sajtó színvonalát.

Szöcs István pedig be kell vallanom: még mindig abban reménykedem, hogy írni fogok arról a kötetről, amelyben Orbán János Dénes (A szerző!) levedli Hümért.

¹(Röviden: Sire.) Ezúton köszönöm meg Sántha Attilának, hogy az Orbán János Dénes Hümér-verseiről írt kritikám címében kijavította az íráshibát: valóban a gyöngye ejtésű Sír illik a szójátékba. (A tévedés egyébként azon múltott, hogy a szerkesztő nem angol, hanem francia szakon végzett.)

Sántha Attila és Szöcs István ellenkritikái a Helikon idei 6-os és 7-es számában jelentek meg.

²vö. Jacques Derrida: Différence, in: J. D.: Margins of Philosophy, Harvester Press, G. B. 1982

³vö. Terry Eagleton: What is Literature? in: T. E.: Literary Theory, Blackwell Publishers, Oxford & Cambridge 1983

⁴Azokra a hivatkozásokra gondolok, amelyek bizonyos intézmények, illetve viszonylag fontos egyéni véleményezők legitimáló beszédetteiben lát(tat)ják igazoltnak a Hümér-verseket.

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Nulladik szonett

Miként is nyújtsam át szonettetemet
— tizennégy sort, száznegyven szótagot,
ezen rövid meg hosszú lépteket —,
hogy megtudd: önmagamnál több vagyok?
Téli virágként nőjenek ki tán
papíromból a mondatok, szavak,
hogy téged, kit a lelkem úgy kíván,
e virágokkal elborítsalak?
Vagy inkább tetszik, minden sor ha rács,
s a vers kalitka, melyben átadom
— hisz bármi fényes, úgyis csak harács,
egy más világban áll a nagy vagyion —
a lelkem, mely a rácson át ha jár,
széthajlik ez, de mindig visszaáll?

Jöjj, láss csudát

(In Apollinaire)

Jöjj, láss csudát, minő a hellén
éjjel, szeretni jer velem!
Mohón csügg póre nimfa mellén
Apolló. Dúl a szerelem.
Ó, lábadat is számba venném!

Ne fuss el, mint a gyáva nyúl,
jaj, ne taszíts el! Nézd, a dombon
a pásztor nadrárgjába nyúl,
csusszan már Vénusz a dorongon!
Üzokedik a kentaur.

Lám, elmenekült Márs, az álnok,
jöhetsz bátran, légy ott, ahol
valóra válnak nedves álmok,
s babérligetben Pán dalol!
Ó, nézd, én máris készen állok!

Hullámozó táncot jár a far.
Ó, jöjj ki már te is a dombhoz!
Szerelmem fáj, a húsba mar,
ne tétovázz, jaj, le ne lombozz!
Röpülj ágamra, de hamar!

Epilógus

Ne emlegesd a vers virágkorát,
ne szidd korod, s a bánós kőfület,
a Szépség így is, úgy is él tovább,
a szenvedély, a kék, az örület.
A rózsza mindig is csodás marad,
s a csók, s a csókra néző pálmafák,
a trubadúr, amint a húrba kap,
hogy eldalolja érzelmes dalát,
a hellén álom, zöld babérliget,
hol nimfa táncol, és a kő is él.
Egy más világ, egy belső Délsziget
megőrzi kincseid. És semmit ér
a hűvös álarc, mit korod felölt.
Lám, forró szél jó, Herceg, dél felől!

Sok sárga kéz

Szerelmet senki szebben
— nem kéri mégse senki.
Zsebembe gyűröm álmom,
csak bámulok, bolyongok
— papírhajó a sárban.
Totyog a térenére
a tömeg, barna folt, csak
pár arc virít ki sárgán.
A templom mint a bordély,
áláhitat, a tikkadt
misztika és az ájult
komédia, bitangok,
pállott rongy; és a szószék
rossz szóképet virágozik,
és hinti szét a konkolyt.
Sok sárga kéz. Az arcom
rohasztja zöld lehellet.
A fertőből kilépek.
Egy ájult nő a sárban.
Nézem a sárga mellett.

E rég unt föld, ahova fagytam.
Szerelmet senki. Eszme, képzelet
— rég megrohadt rongy már az agyban.
Sok sárga kéz.

Egy üres létszelet.

A Gondolatnak ősze rámköszönt

A Gondolatnak ősze rámköszönt,
lelkem jövő korok partjára vetve,
hát visszakerem azt, mit elsielve,
éretlen fővel írtam hajdanán.
A szívetem papírként összegyűröm.
A végtelen kapuin át, az úron
keresztül száguul a szívtől szabad,
a póre elme, mely ledobta végre
a test ruháját, s tisztán néz az égre.

BOGDÁN LÁSZLÓ

A 74-es bőrönd

A HÉT NAPJAI

"Engedj bármilyen megsebzéssel
annyiba vennem,
mint nemiszervek ábráit, amelyek
egy vizelde falán az esti fényben
átszellemülnek."

(Kálnoky László)

HÉTFŐ

"szóltott angyal engem is"
(Orbán Ottó)

mikor még csoda látványára várva
behunyja magát a szem
és délutánok kiegyensúlyozottságát idézik
ködben fuldokló reggelek
melled karod dobaját a takarón
mikor géppisztolyos angyalok siklanak háztetők fölött
és beszéd partifecskéi gyerekek csivitelnek
mikor zúgás hallatszik valahonnan mélyről
és hinnéd útrakél velünk ez az őszben égő táj
valahova délre valahova
meleg léghajóit áhítva megint
mikor az este partjáról szimmetriákra
áthítozó képzeletünk is kielégül
disztanciát disztanciát
s pillanatra megvilágosul a családi oltárparódia
tanulságos ikerálom sötétség kilátóiból
vacsora folytatásos tévé hideg sör
újságot olvasás folytatásos élet
kilenczor a londoni hírek hangulatok dzsessz
megtörténik velünk minden
szavak zezugos átjáróiból szakadékaiból
fordulunk megegyeszer magunk felé
szeretkezések hóvillanásaiban
menetrendszerű álom előtt féllépéssel
édeni állapot ó édeni
hétfő tovaördülő tükréből figyelve
amint behunyja magát a szem
mikor

KEDD

"a túlélő folyamatosan átjut"
(Rákos Sándor)

bontsunk le mindent szavak közé hangok közé ékelődni
vissza az őszig az első pillanatokig
az eső melankóliájáig
el az érzésektől
konkrét-idegen arcokon séta
terepszemle hulló arcokon
szemek kútjába zuhanás előtt
kifejeződni
dehát mennyivel? és mennyire?
és miért vissza? mindig visszafelé?
és mi az hogy én? mi az hogy test?
csak a másik én csak tested
csak tested viharai és békéje
combod melled hullámai csak te
bontsunk le mindent
vissza!
eddig a keddig például visszazámolás-vágta!
("a túlélő folyamatosan átjut")
ajtó csapódik (pont? vagy kettőspont?)
ránkzárul a kedd? hány évre?
elővehetném fényképedet is

SZERDA

"előbb ujjai aludtak el"
(Domokos István)

szerdára minden megvilágosul
vagy úgy tűnik mintha

naiv ami naiv volt naiv ami naiv lesz
a naivitásnak nincs jelenideje
saját halottunknak tekintjük
jelölhetetlen jeltelen
a világ megadja magát egymásra futnak körei
csak te maradsz újra
tested térképén ujjaim bolyongása
iránytű nélkül merre? hova?
szó fogózik szóba kényszerpihenők
a fogalom tükre megtelik a fogalommal
anyád arcával válaszolok dédanyám arcával
kergetjük egymást tükrök a szó
tükrösterem a beszéd
kövess! követlek!
vagy úgy tűnik mintha
és megint odaég a tojásrántotta
állva eszünk sietve
és megint ajtócsapódás (kettőspont? pont?)
szék alá menekülő melltartód néz
ellenőriz követ hipnotizál
és megint sötétség
utoljára meg megkapaszkodunk

CSÜTÖRTÖK

"zöld nyár zöld nyár ez még veled vagyok"
(Kormos István)

a választás előtt fényár zúdul a függönyre a század
rádióból perel kit érdekelnek lelőtt partizánok puccsok
bergengóciában látványos tragédiák pucér filmsztárok
divat sztrájk repülők megérte? vagy nem érte meg? álom
vizein úszik még a tested fehér hajó trombitálni kéne
perelni érte golyák kepelhetnének virágos rétek kikötőiből
melled hullámai követnek el innen el
valahova messze

SZÁGULDANI!

mielőtt még visszahullnál mielőtt még
magamra döbbsenél
lehunyt pilláidon siklom észak felé
mindég észak felé mielőtt még
"zöld nyár zöld nyár ez még veled vagyok"
tested nyílvessző még imádkozni kéne perelni érte
mert magarádöbbsenhetne még száguldás mindég észak felé
villogjon ami villoghat! csendesüljön ami csendesülhet!
kilépnék életemből ha lehetne politikai gyilkosságok és
panoptikumi bábuk közül kilépnék magamból ha lehetne
kettő egyre veszt az újpest hazai pályán el innen el!
mielőtt még tomboló szemem tükre lehetne álmok
vizeből kitekintő szemed
mielőtt még

PÉNTEK

"egy fél napod félig nyitvamarad"
(Tandori Dezső)

a péntek lépcsőin fennebb egyre fennebb
kifulladás hevéig a szem alámerül
önmagába szortíroz egyre lelkesültebb
táj felett lebegő napok fedélzetéről
de hagyjuk a képletes beszédet megint
mi szükség rá? csak a munka marad örül
ve tol egyre fennebb mindszenpéntek lépcsőin
édeni állapot ó első lépés önellenőrzés
köréből kitörve beszélek öreim
a rab is kifoghat tudod önmagam
rabjaként? öreként? feléd fordulok
örömmel ez mégis én magamhoz szavam
elakad megint el a szavaktól el!
szemünk beszéljen testünk a hét
eltelt napjai felett áll perel
menekülni kellene menni minek szavak?
az első lépés a tükrök csak ennyi lenne?
"egy fél napod félig nyitvamarad"
(1974)

SÉRÉNY MÚMIA

SZABÓ GYULA

Ünnepeltünk

— Műhelytitkok szabadon —

Ekkor még másfél hónap volt hátra az augusztus 23-i "ünnepnapig", de a mindenféle akciók már körvonalazták, hogy a nyár minden azelőtti felülmúló kampányban fog eltelni. Nálam is volt ezekben a napokban egy emlékeztető "akció" regényírás közben, amikor Irma egy alkalommal előjött a pályás Ágival a rugonfalvi kert zöldjéből, s "szerencselátó szemének" újabb jeleként hozta be az "első házba" az újabb négylevelű lóherét, amitől ezúttal én is "megáltosodtam", s miután én soha nem találtam tüzetes kereséssel sem négylevelűt, amit Irma lépten-nyomon egy-egy pillantással felfedezett, most azzal nyilvánítottam ki "elismerésem", hogy ujjaim begyével kitapogattam egy kis fogásnyi adagot az üres mappalapokból, s odanyitva a mappát, betettem az eleven zöld "könyvjelzőt" a két lap közé, és mintha az lett volna az én "szerencselátó" tehetségem, "ihletet" közöltem Irmával: pontosan ott lesz vége a III. kötetnek. Derültünk rajta, hogy így fog véget érni egy trilógia: a négylevelű lóheréig teleírom a lapokat akkor is, ha már nem lenne írnivalóm, s azon túl akkor sem írom, ha még lenne. A lóherés "vállalásom" derűjében Nagy István "trilógiája" is eszembe jutott, s azzal együtt az a tavaszi írószövetségi gyűlés Kolozsváron, amelyen az alapszervezet kezdeményezésére "megvitatták" a II. kötetet. Nagy István akkor a hozzászólásában következetesen "trilógiának" mondta a trilógiát, de nyíltabb derűt azzal a maga által is félig élcnak szánt megjegyzésével váltott ki, amellyel közölte, hogy a regényben folyó szerelmi élet helyenként már "agrárpornográfia". Egészében az az írószövetségi vitarendezvény nem volt olyan "vészes" hangulatú, mint amilyen súlyos volt a légkör a hivatalos-"pártos" bírálatok nyomán a regény körül, mindamellett amikor jó három évtizeddel később a "szocialista rendszer" bukásának általános ünneplése közepette napvilágra kerültek szerkesztőségünkben az Utunk "fiókletei", az alapszervezeti gyűlések hiányos anyagai is mutatták a regény megvitatásának fontosságát az írók 1959. évi "pártéletében": "A dokumentáció és az időszzerűség kérdése megvitatásának meg is mutatkoztak az eredményei. Már a vita anyagából született és az Utunkban közzétett cikkek is igen hasznosak voltak... Mint említettük azonban irodalmunk egészének helyzete nem tekinthető kielégítőnek. Nem tükrözi kellő intenzitással azokat a nagyszerű eredményeket melyeket az iparosítás, a falu szocialista átalakítása és a nép anyagi és kulturális színvonalának emelése terén elértünk és nem mutatja be elég sokoldalúan és meggyőzően az új világot építő embert, a jelenkori hőst. A publicisztikánk sem eléggé operatív és nem elég vérbő. A szerkesztőségeknek nagy nehézségekkel kell megküdeniök a publicisztikai cikkek beszervezésénél, mert igen sokan elhárítják maguktól az ilyen feladatok teljesítését... Az Írószövetségi plenáris viták pozitívan hatnak az irodalom fejlődésére. Ilyen hasznos vita volt például Szabó Gyula Gondos atyafiság c. regénye második kötetének megbeszélése, az eszméi hibáinak a feltárása... Tul ritkán szervez azonban az írószövetség ilyen megbeszéléseket... Feszabadulásunk 15. évfordulójának méltó megünneplésére készül két antológia és a kiadó több más könyvet is megjelentet ebből az alkalomból. A bíró azonban nem foglalkozott egyénileg az egyes írókkal,

hogy ki mivel készül... és az írószövetségi fiók vezetőjét sem ellenőrizte, hogy mennyire tartja napirenden ezt a kérdést"... A bírójelentés más passzusai még élesebb fényben mutatták írói életünk 1959. évi körülményeit: "Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy éppen ez az időszak rendkívüli feladatokat ró a munkásmozgalom harcosaira általában, a mi kis kommunista közösségünk egyes tagjaira pedig különösen... Országunkban hatalmas lendületű harc folyik a szocialista társadalom győzelméért. Városok, faluk, üzemek, intézmények lelkesen tevékenykednek az élgárda tagjai... Ugyanakkor a nemzetközi reakció, a mozgolódó újfasisták, a kapitalizmus zsoldosai, revizionisták és ellenforradalmárok szerte a világon szitják a háborús hangulatot... De ahogyan az országban bujkáló, sötétben mesterkedő árnylovagok... rendszerünk ellen összeküldők megkapják kísérleteikre munkásoktólunk méltó választ, éppúgy a világimperializmus tűzcsihói is nap mint nap vereséget vereség után szenvednek... Természetes, hogy ebben a nagy harcban, melyben szerte a földkerekségen mindenütt megütözköznek a szocializmus hívei és ellenségei, nekünk kolozsvári kommunista íróknak is megvan a magunk jól meghatározott feladata, tevékenységi köre... A pártoktatásban nagy figyelmet fordítottunk az ideológiai kérdések tárgyalásakor a revizionista nézetek visszavetésére... Alapszervezetünk tagságának fegyelmé, pártserűsége a múltévi júniusi párttárgyalatok ismertetése óta lényegesen javult. Eltekintve a legsúlyosabb szankciótól, amelyben Földest részesítette alapszervezetünk, a kisebb vétségek mellett sem térünk napirendre anélkül, hogy megvitánánk, állást foglalnánk és szükség esetén szankcionálnánk... Lelkiismeretünk felrázása érdekében hasznos, ha áttekintjük feladatainkat... Igen hasznos lenne, ha a felszólalások zöme a kommunista írók írói és közéleti szereplésének kérdéseire, az írói alkotómunka, a szervezeti élet — írószövetségi élet — problémáira bőven kitérne. Szükség van arra, hogy őszintén, pártosan és kommunista felelősségtudatunk erejével elemezzük a kolozsvári írói társadalom — párttag és nem párttag írók — helyzetét, állásfoglalását az utóbbi hónapokban felmerült kérdésekben, kiemelve mind a jó, mind a rossz példákat. Mi úgy érezzük, hogy az utóbbi időben a kolozsvári írók munkájában minőségi eszméi fejlődés tapasztalható. De ez nem minden íróra vonatkoztatható igazság... Nekünk pedig egyre többet kell adnunk a dolgozó népnek, amely odaadón és megállás nélkül küzd hazánkban a jobb életért. Az ő életüket, küzdelmüket, pártvezette munkásságukat műveinkben tükrözni, ezekben a művekben feleletet adni a kor, a mindennapok és ünnepek kérdéseire — igen megismertető feladat. Mutassuk meg, miként tehetünk eleget ennek a feladatnak a legjobban."

Ekkor, 1959 nyarán nemcsak a gyűlésbeli jelentések és viták, de az irodalmi sajtó nyilvánosságának anyagai is olyan összképet "sugároztak", mintha "mindennap" ünnep lett volna életünkben. Éppen aznap, július 16-án, amikor részemről megírtam az Előrének a visszautasító választ, megjelent Kolozsváron a "lapom" legfrissebb száma, amit én a vasárnapi pihenő időmben "néztem át". Annak a számnak olyan volt az aláírás nélküli vezércikke, hogy felcímmel, főcímmel, alcímmel egyaránt el volt látva — *A tizenötödik év aratása A pártvezette nép győzelme Művekkel köszöntünk, szabadság!* —, s a szöveg sorai tájékoztattak irodalmunk ünnepi "felvonulásáról": "...Felvonul minden, ami friss, időszzerű, szenvedélyesen pártos irodalmunkban, képzőművészetünkben, zenénkben —

minden, ami a 15 új esztendő szabadság-jegyében fogantatott. Vessünk egy pillantást a kiadói jelentésekbe, jegyzékekbe... A román olvasók elé kerül Nagy István egy gyűjteményes ünnepi kötete is... Kovács Györgynek egyszerre két regénye jelenik meg augusztus 23-án: a *Krisztina és a halálraült* (az *Isplánál*) és az *Ozsdola lánya* című, az Ifjúsági Kiadónál. A romániai irodalom egész derékhadra felzárkózott augusztus 23. ünnepére!... Megjelenik könyvalakban Balla Károly nagy sikert aratott *Miská*-ja is és Sütő András egy hosszabb elbeszélése. Huszár Sándor olvasóinak jelentjük: kötetbe gyűjtve olvashatják újra a vízvárosi emberekről szóló novellákat. Szász János a Szovjetunióról vall meleg líraisággal érdekes kisregényében. (Egy *éjszaka Moszkvában*.) Katona Szabó István Bori című regényét adja ki rövidesen az Irodalmi és Művészeti Könyvkiadó. Még két érdekes magyar műre hívjuk fel az olvasók figyelmét: Dános Miklós a felszabadító szovjet fegyverek útjáról s népünk felszabadító küzdelmeiről írt dús-anyagú riportkötetet; az Előre másik jónévű riportere, Beke György pedig egy kollektivistá falut ábrázol történeti menetű, szépirodalmi riportkötetében... Mindez a "felvonulás" külön hangsúlyt kapott Szemlér Ferencnek attól a két ünnepi versétől, amely ugyancsak az első oldalon, a cikk mellé tördelve állt, az egyik azzal a címmel, hogy *Lobogó a pártközpont házában*, a másik azzal, hogy *Egy férfi lejön a lépcsőn*. A pártközpont épületétől ihletődött versében elmondta a költő, hogy naponta ott jár el a ház előtt, és jártában mindennap köszönti: "...Az ormon/zászló lebeg időm bármely szakában./Mindennap újból és újból köszöntöm/friss vöröset, amint kigyúl élem/és jelzi, hogy a párt van itt jelen,/munkálkodik, gondolkodik, merész/álmokkal mulat elméje — ilyen/jeleket int a lobogó amott fönn./Napokig néha vihar dúl. Csikorgó/zajjal rázza a szél a karcsú árbóc/mentén szökellő zászlót... Minden/erőmmel óvnam őt evégből, ámde/nincs erre semmi szüksége. Ha bármi/világtáj is rákúldené amennyi/vihara van, neki még az sem árt. /...Munkámból jövet mindennap köszöntöm." A második vers ugyanannak a helynek a "költői képeként" azt elevenítette meg, hogy a "férfi", aki abba az épületbe jár munkába, "az áprilisi ég kék zászlói alatt" kijön a házból a lépcsőn, s "Homlokán még ügyek kis felhője ül", amint távozik a munkából. A friss Utunk-számnak ugyanazon az első oldalon Kallós Miklós *Másfél évtized ideológiai harcaiból* címmel írta a maga sorozatát, "benn" a számban pedig a lap másik ünnepi sorozata, a *Menet közben* Sütő András nevével, képével és Herédi Gusztáv méltató cikkével jelent meg.

Félig-meddig magam is "ünnepi színnel" végeztem a munkámat a rugonfalvi "első házban": ünnepi külseje volt az aranybetűs, sötét-kék fedelű mappának, amit "bukaresti ajándékként" érintetlenül őriztem a jó három évvel azelőtti frókongresszus "ünnepi" napjából, míg a télen el nem kezdtem írni lapjain a III. kötetet. Most, a friss Utunk-szám olvasásának nyári idején éppen a székelyloki szeles november "foglaltam regénybe" azzal a "nagy eseménnyel" együtt, hogy Akácos Miska késő éjjel megszóktette és hazavitte a házukhoz Gondos Esztit, aki bebújva az ágyba s "állig" húzva magára a pokrócot, megkérdezte az egyelőre még törvénytelen urától: "Küjleg halsz-e vagy belől? Határozd el idejében, nehogy aztán az legyen, hogy hol az ember belől hál, ott az asszony elől jár. — Ezt még ma éjjelre nincs mért elhatározni — fújja ki a lámpát Miska, s olyan feneketlen sötétség szakad a szobára, mintha minden fény kialudt volna a világon. Kinn fúj a mogorva novemberi szél, s a diófa biztonság-

ságérzetet keresve, nyikorogva tapogatja csupasz ágaival az elvilágtalanodott ablakszemét." Ez volt a vége a "Második rész" első fejezetének, de még aznap kezdtem írni a második fejezetet is, folytatva az idő múlásának és járásának leírását: "Két hetet fűjt, mosott, áztatott és szárított tova a borús-derűs, többnyire szeles novemberi idő. Ha sáros-ködös volt, mintha a napok is beleragadtak volna a sárba: unottan, szürkén, az éjszakákkal szinte egybemosódva, álmosan cammogtak tova. Ha poros-derűs volt, szinte észrevételenül röppentek... s a nap mintha háromból lépte volna át az eget. November harmadik vasárnapja szinte szeptemberiesen száraz, derűs és kellemes volt: nem panaszkodhattak a regruták, szépen, illendően búcsúztatta el őket az idő. S mert az idő szép volt, a falu is kitett magáért: apraja-nagyja kísérte őket, ki a Máltetőig, muzsikálva, énekelve, minden útkanyarban táncolva, s a tetőn, a türelmesen várakozó szekerek mellett hosszasan búcsúzkodva. S alig ült el a lejtőn alázörgő szekerek pora, hűvös hargitai szél kerekedett, egész éjszaka fűjt, mintha fogadásból fűjt volna, s hétfőn reggelre mord, barátságatlan locs-pocs idő terpeszkedett rá ismét a határra, a falura, olyanira, hogy már szinte nem is a felhőből, hanem a fákról, háztetőkről szemetelt alá az eső... Délutánra fordulva aztán kissé magasabbra tárgult a köd és sűrű, hideg havaseső

Több nevezetes változást is hozott a regénybeli életbe az esősről havasra változó idő. A nagy faluesemény a regruták berukkolása volt — köztük Akácós Miska is "bevonult" az udvarhelyi katonai körzethez, ami miatt Gondos Eszti "másnaposan kisírt szemmel" bontotta a török-búzákat az apósa mellett —, de Akácós Mihályéknak az is jelentős újság volt, hogy ugyanakkor hazajött az udvarhelyi kórházból a két héttel azelőtti flekkenezéskor megbicskázott Mezei Mózes, és ő, a falu kommunista vezetői mentek hozzá látogatni a faluvégi házába, ahol a "híressé lett hős" elemében adta elő kórházi élményeit, miközben a "sajtóról" is felvilágosította elmaradott feleségét: "... azért csak elfoglaltság volt minden nap elmondani, s nem is egyszer, hogy hát miképpen is történt ez a bal eset. Mert jöttek elég szép számmal, Adorján elvtárs is felkeresett, a megyei titkár, s voltak ott aztán valami firkászok is, le is fényképeztek, s én csak ültem abba a pizsamába, mint valami delegátus, s adtam a szót a kezük alá. A végén már meghittém volt, hogy valami nagyot akar-nak csinálni belőlem, mert még tova Kolozsvárról is eljött egy fiatalember a sajtótól csudát látni. — Hát az mi a fene, te Mózes? — kérde a felesége a fűtő mellől. — Mi? — Az a sajtó. — Hát az né, ahol az újságot sajtolják. — Hát azt is sajtolják? — Nem, mert karóval kosztolják — kezd méregbe jönni Mezei, hogy mit akadémus-

volt a szovjet mezőgazdasági gépkiallításról való "megemlékezés", mivel 1949 őszén a megkezdett kollektivizálás hatékony propaganda-eszközeként országos "üggé" tették a bukaresti kiállítást, amelynek megtekintésére és "megcsodálására" a fél országot mozgósították, de a szocialista nagyüzemi gazdálkodás "gépi csodája" azzal a "hamisítással" vált a megbicskázott kommunista titkár kórházi élményévé, hogy a "Gidó elvtárs" élménybeszámolójának háttérben valójában személyesen jómagam álltam, aki pontosan a regénybeli idő "folyó" napján, 1949 novemberének "harmadik vasárnapján" a gépkiallítás bukaresti pavilonjait és külső tereit jártam végig azzal a keresztúri diákcsoporthal, amelyet mi, az iskola "forradalmi diákvezetői" szerveztünk és "vittünk" a bukaresti kirándulásra. Nekem — akárcsak társaim jórészen — az volt az első utam az ország fővárosába, és az emlékezetes eseménynek megvolt az a képi bizonyossága is, hogy mi hárman Sebestyén Gyulával és Varró Domo-kossal mint ifjúsági szervezetünk vezetői és a kiállításlátogatás szervezői egy "gyorsfényképpel" megörökítettük magunkat a bukaresti park fái között 1949. november 20-án, úgy, hogy az aznapi időjárást a rajtunk lévő vastag téli-kabátok örökölték meg.

Mindez a tízéves múlt 1959. július 22-én vált regénybeli mozzanattá a rugonfalvi házunkban, keresztúri gimnáziumunk szomszédságában, akkor, amikor a "sajtóval" hamarosan jött Keresztúrról az Utunk legújabb, 23-i száma is. Társaim a szerkesztőségben számról számra ünnepibb színben állították elő a lapot, s ezúttal számomra külön "szín" volt benne Kányádi Sándor három verse: Rugonfalván már csaknem földije voltam neki, ott lévén a hegyen túl az ő szülőfaluja, most azonban úgy jártunk "közel" egymáshoz, hogy néztem és olvastam *A palfalvi parkban* címmel írt versének soraiban az ő "terepjárásának" ugyanazt a síkságos nyomát, amely az én esetemben a "híres kollektivisták" másik falujába vezetett "egy házzal odább", Börvelyen, s miután elolvastam, hogy a palfalvi gazdaság parkjában "Esténként mindig idegyűl/és a fák alá települ/Dózsa György kaszás népe", tovább már azt nézhettem — úgy is mint hajdani filológus évfolyamtársa az egyetemen —, hogy a *Filológia egy kalangya árnyékában* című verse éppen az aratócséplőgépjé új világában mutatja Dózsa György kollektivistává vált "kaszás népét", s azzal együtt azt a "filológiai tényt" is láthattam, hogy Kányádi sem "narodnyik" a paraszti élet korszakos változásait szemlélve: "Még ez a nemzedék, s kihal/az aratás »romantikája«. /S kivész egy véka régi szó,/az Idő-roszta kiostálja.../És nem értik majd az unokák,/ha azt hallják, hogy valaha,/egy kalangya hús árnyékában,/milyet szundított nagyapa//s, hogy milyen fürge marokszedő/leány volt akkor nagyanyó,/mint ahogy én is képről tudom,/milyen is volt a hadaró.../Még ez a nemzedék, s kihal/a kalangya, kéve, asztag — és/e kedves, szép szavakkal együtt/annyi, de annyi szenvedés." Az írókat "Menet közben" meglevenítő ünnepi sorozatban Horváth Imre arcúja jelent meg Csehi Gyula méltató sorai-val, s mivel ekkor még egy egész hónap volt hátra az évforduló nap szerinti "pirosáig", még sok ünnepi "képre" lehetett számítani az Utunkban s általában a sajtóban, mint ahogy "érkezett" is az Előrével az olvasók és írók fényképes "ankétja", míg maga az Utunk új száma július 30-án azzal az ünnepi újtással tűnt fel, hogy első helyen közölt anyaga — Demeter János *Testvéri együttélésben* című vezércikke — a "15 ÉV" emblémával kapott fő helyet.

A példátlan ünnepi kampányt jobbra tá->>>> folytatás a 14. oldalon

Orth István: Csipkerózsika

kezdett hullni." Az 1949. november 20-21-i szé-kelyloki időjárásnak ezen a pontján megállt a leírás 1959. július 20-án, mivel eltelt a nap, s éjjel a leíró aludt, de másnap "júl. 21"-es jegyzéssel úgy ment tovább a ceruza, mintha közben egy pillanatig sem "pihent" volna: "Előbb csak gyéren (mutatóban) pillézett itt-ott az esőhullásban egy-egy kövér, vizes hópehely, később mind sűrűsödött, s csakhamar tömött pelyhekben omlott alá a hó. A havas esőből kiadós havazás lett, de a sár, a pocsolja mind elnyelte a hóhul-lást, csak itt-ott, a kövek fehéredtek ki pettye-sen, s a kerítések, háztetők cirkalmazódtak ki fehérén az ázott, sáros feketeségből. — No, úgy lehet a tél elveti a bornyát — néz ki Akácós Mihály a sütő ablakán, s a homályos-izzadt ablaküveg duplájára hízalja az amúgysem so-vány hóhullást. — Még az idő is őket kesergeti — sóhajt Eszti, másnaposan kisírt szemmel. Török-búzákat bontnak a sütő meghitt melegében. Akácós Mihály a vékába, Eszti az ölébe bontja."

kodik annyit az asszony. — Hát mit gondolsz, a legyek mázolja reá azt a betűt oda a papírra? Azt reá kell sajtolni, mint az almasajtólóval az almát a vályuba. — Jól kiművelődte! — Hát ott volt alkalom arra is — veszi át a szót Mezei, s a hangot elereszti a füle mellett. — Mert Gidó elvtárs arról is gondoskodott, hogy hozott valami képeskönyvet, arról a bukaresti szovjet kiállításról, amit Sanyitok is említett — pillant Akácós Mihályra —, s el is magyarázta, hogy melyik az arató-cséplőgép, melyik a pityókaá-só, s melyik hogy működik, s átal is böngésztem a magam csendességében én is az egészet, s nemhiába, hogy csudájára járnak, mert azon van is mit csudálni... — No, neked jól felvitte volt az isten a dolgod, bezzeg — dől hátra a széken Akácós Mihály, s Csáka nem állja meg, hogy meg ne ismételje előbbi figyelmeztetését: — Mondtam, ugye, hogy te lész a hibás, ha reggel Mihályt a sáncba kapjuk leszúrva! Ebben a részletben egészen hiteles és korhű elem

>>>>> folytatás a 13. oldalról

volról szemlélve a rugonfalvi csendesebb "zugból", nálam úgy teltek július vége felé a napok és lapok, hogy 27-én, hétfőn — a vasárnapi pihenő után — kezdtem írni a "3." fejezettel ugyanannak a székellyloki napnak a folytatását, amelyen a havasesővel "a tél elédugta az orrát", s amikor Akácós Mihály azzal a "megbízással" indult el Mezei Mózes házához Gondos Dénesék felé, hogy a leányszöktetés váratlan fordulata nyomán próbáljon "apatársi viszonyba kerülni" a kuláklista miatt még mindig haragot tartó "mintagazdával". Az időjárás továbbra is olyan "velejárója" volt a regénybeli cselekménynek, amilyen fontos tényezője szokott lenni általában a mindenkori falusi életnek: "A borús-felhős idő úgy hajlítja estébe a délutánt, mint a terű ahogy meghajlítja az egyébként egyenes derekat. Nap-sütéses időben még javában sütné a nap, vagy legfennebb leáldozóban lenne, a borult ég miatt azonban már esti szürkület árnyékolódik a falura... Akácós Mihály nagy gonddal kerüli az úton a híg sártócsákat, nem akarja bokáig sáros lábbal lépni át az apatársék küszöbét, s derül magában, hogy meg van gyűlve a baja a Miska által szerzett oldalági rokonokkal... »Még szerencse, hogy Gondos Dénesről az utolsó percben levevők a kulákságot, mert hanem ő már a második kulák-apatársam lenne... Hogy a ménkő üssön beléd!« — lépik félre a teherautó elől, de kissé megkésve: derékig spriccolja. Az autó lefékez, s ő rettentő mérgesen lépik utána: — Az anyátok keservit, hát ha az autónak nincs szeme, a tiétek hol van?! — Ne haragudjék, nem vettük észre, hogy az elnök elvtárs — hajol ki a tejgyár sofőre bocsánatkérően, s restelkedve nézi a nadrágra csapott sárlevet. — S aztán ha nem vették észre? Ha nem én lettem volna, akkor nyugodtan le lehetett volna preckelni? — csattan fel Akácós Mihály, de azért jólesik a hivatali minőségének szóló tiszteletadás. — Gyűjtsák fel azt a lámpát, ha hályog van a szemükön... No, ezért kerülgethettem a sárt! — morog Akácós Mihály, s bicskájával lekaparja a sűrűbb sárcseppeket... »Most aztán ha mérgemben elrontom a dolgot, teljesen az autó lesz a hibás« — törli meg két ujjá közt a bicskát, s benyit a Gondos Dénes kapuján."

Július utolsó napjaiban kiderült, hogy Akácós Mihály békítő látogatásában a sárfelverés valóban rossz előjelnek bizonyult. Az egyik nap — július 28-a — azzal a haragos szóváltással ért véget a mappalapon, hogy Gondos Dénes kereklen megmondta az apatársának: " — Hát akkor én is megmondom szemedbe... hogy én a szegény embert nem néztem le soha, s ma sem nézem le, de a lics-locs szájú embert, akinek a szaván a kapuig sem lehet elindulni, azt nem-hogy lenéztem örökké, de alábbvalónak tartottam a mosogatórongynál", mire másnap reggel Akácós Mihály is megtette a maga részéről a visszavágó választ: " — Te mindenkit alábbvalónak tartasz, mert magadnál elébbvalót nem ismersz... Hát süsd meg az elébbvalóságodat, s azt várjad, amíg én még egyszer istállak — int be az ajtón, s képéből kikelve hagyja faképnél őket... »No, mi immán jól egyenesbe jövünk!« — lép az autókerek nyomába a kanyarban, anélkül, hogy különösebben kerülné a sárt"

Július 30-án az aznapi írás kezdésekor még azt is megjegyeztem a lapszálon, hogy "Feri ceruzái", ami azt jelentette, hogy a szomszéd rokon fiú, Benedekfi Feri, keresztúri diák szintén, ceruzákat ajándékozott a regény írásához, s így Gondos Eszti már a Feri hegyesebb ceruzájával kérdezte meg a tőlük hazaérkezett apásától: " — S hát arról nem mond semmit, apám, hogy mivel járt nálunk?"... (folytatjuk)

Részletek a *Képek a Kutyaszorítóból* című önéletrajzi vallomásból

VERESS GERZSON

A magány százegyedik sora

— stílpróba —

K. Jakab Antalnak

Góg, Magóg, Demagóg fattya vagyok én
— a népeért stó.

Akad-e kocsmaszöglet, hol szépen elleszek,
vagy kivet bor-, sörmérde, bár, ivó...?

A csöngetésre — ébredjek magamra! —
végre (mivőgre?)

alig neszező, csendben felkelek;
lestrapált úrlány a zongoránál:

— jól karbantartva! — süvítőe elsiet...

A sárkány szólal:

ott, ahol zúg az a négy fe..., — ja: fejem,
királyi tornán birokra kelek,
párbajsegédem deli dalia;
oh, agyondicsért nyugat, rongy kelet...

... Most Mónika ül a zongorához

— nevében hordja: szép Hair Mónika —,
a zongoraszó lábtalan bejárja
a szobát; szekundáns cifráz, szép harmónika...

(A figurát most romásra vegyék,
szférák zenéje hallgat hangtalan,
a pompás díszdalt mintázza a szájam:
mindüknek végtelen szólalása van.)

Góg s Magóg fattya, én, a hfo dalár(da):
pirkadó nappal én is fölkelek,
kottázva szordinósan holmi sorsunk,
míg elkever a Balkán lát-lelet.

— "Én nem ilyennek képzeltem a rendet!" —
rend, rendör, rendőrség: így van ez rendjén,
s a rendörnek lön büszke rendjele
— ez már a REND jele! —,
viseli rátartian egyenruhán, mentén...,
s szemünkbe nevet: tégy igazat ágyban
hajnalig (!);

kisajátfittott itt a hajnal, itt,
hol sárkány mondja:
zúg a négy fejem —
ne ártson-mártson félelem.

... Igen: rejtjelezve szól e vers is,
mögöttes terrénümát értsd jól, hfo hfoem,
kutakodik szó-kukában elvi szem,
igazát vallom, vállalom, elhiszem,
míg Kháron ladikja — végképp — elviszen.

... Nincs visszatérés: NULLA REDEMPTIO,
az anyaöl magából kivet,
előlel lám örvényével az ár is:
fölhány temetőt: porló strkövet.

NAGYJÓURUNK — My Sweet Lord! —
ítélj és ítélkezz:

kegyelmedben részeltetsz-e, pallosod
lesújt-e ránk, véglényekre a Föld bugyraiban,
tipratott a l a t t valóidra,
vagy kiejt árbockosarából e tippadó hajónak,
érdemes-e I T T és M O S T lenni jónak,
folyónak,

mely partjának harangozva fürgén elsiet...

... "s azt is ki érti meg?"

+

Duna-Tisza mentén, Körösök körében,

fennforgó fejedelmeknek hajósa,
udvari jósa,

udvaronca,

a...-akad-e szúzi szújai Susie Koncza — ? —;
gyúl éji véreb, prérifarkas, tigris, leopárd stb.
a koncra-koloncra...

+

... LENNI VAGY NEM LENNI? —

s ha lönni: mivőgre?

— beletörtünk az idők kerekébe...

Aj, ha megtörténünk benned, történelem,
lesz-e tört arany az arany tört én-elem?

Aranymetszés szerint sorjázunk a vártán,
büszke várormon a holnapi királylány:
ne maradjon pártán!

— Fele birodalmam adom véle menten,
udvari követként Taljánföldre mentem,
és megtérék menten!

Honomba érkezvén menny'i pompa fogad:
lám, előállt mégis a mennyei fogat!

Sortüzek hamvából életre-riadón,
elverem a port a rongy tévéhíradón;

félreinformálnak, félremagyarázzák,
égi hágcso tövén lapít az Jumurdzsák,

póre hangzatoknak múlik az ideje;
becsukni a kaput hfo a kötelesség,
lerogyik miránk a kenderköteles ég...

Számat, lírát zárok, szellemórán ébredt
fura zengzeteknek megvetem az ágyát:
vigye el az ördög, vigye el a pálmát;

pálma Palermóban, magam az

Szentgyörgyön —

nem fog sárkány foga a lovag Szent Györgyön.
Múlik az ideje fura zengzeteknek;

Arany és Petőfi bokáznak e táncon,
fennen szólásukat tartom pányván, láncon.

Vélük szólék elebb, megpróbálom magam,
pogány szerzetesként ki tudja hány záram
zárja be a zárdát mára-virradóra;
út a homokóra.

Ránkcsikordult ajtók végtelenbe távoán
lesz KIS ÉJI ZENE, éjjeli szivároány,
nem mételysz armány; oké, szól a sármány.

Kovács András Ferenc: redaktor-cimbora
tán szebben cifrázza, míg nem elfogy bora;

eleink, kortársak jegyében ha szólok,
nem lesz énbőlöm utált hordószónok!

Elvtársa-e, ura kósza zengzeteknek:
miorítikusan-szólása sebez meg...!

(...)

Zárom költeményem, példa nélkül valót,
meglovagolom a parnasszusi csikót,
azt a magyarfalót: a trójai falót!

SZÓCS ISTVÁN Olvasatok

(Ajánlom dr. Kékedy Lászlónak)

Nincs elfogulatlanság; már élet-tani síkon sincs; ismereteink megszerzésébe is belejátszanak tudomásaink, nemcsak ítéleteink kialakításába. De már az észlelés, sőt az érzékelés területén is így alakul. Amikor például nézünk, szemidegeink elhelyezkedése miatt — mivel van egy érzéketlen kis felület a szemfenéken, ahol a látóideg-nyalábok belépnek, az úgynevezett vakfolt — egy lyukat kellene észlelnünk a dolgokon. Ám előző tapasztalataink kiegészítik a látványt: nincsen ott semmiféle lik; és folyamatosnak látjuk a látható világ felületét.

Ha megjelenne a vakfolt észleléseink mezején, ha úgy látnánk, hogy ott folyamatossági hiány mutatkozik — azaz, ha nem működne az empirikus interpretáció — számot adhatnánk magunknak arról, hogy látási zavarokban szenvedünk, amelyeknek okai viszont: lelki zavarok lehetnek.

Ez rendben is van az észlelés-érzékelés síkján. Azonban az ítéletek is eltorzulhatnak, nemcsak ismeretek hiányában, hanem azok megléte miatt is. Nemrég láttam egy tudományos tévéfilmen, hogy tudósok, akik egy régészeti lelet körülményeivel tisztában voltak, ezer évvel fiatalabbra becsülték a lelet korát, mint ahogy azt objektív mérések a "nem tájékoztatott" kutatók laboratóriumában kimutatták; mivel eddigi ismeretek "tükrében" úgy tudták — hogy ott, azon a helyen, bronz abban a korban még nem létezett. Pedig — ott volt a kezükben.

Torma Zsófia írja valahol, hogy egyszer, a múlt század végén, beállított a berlini régész-kongresszusra, kezében egy darab őskori cseréppel. A kerámia-töredéken négy vékony vonal volt bevésve, a végükön kis lapátszerű kiszélesedésekkel. A német régészek lelkesen csaptak le rá, mivel azonnal felismerték az ábrán a jellegzetes germán ló jellegzetesen germán patáit. Akkor meg utánanyúlt Virchow, a jellegzetesen germán tudós, megfordította a cserépdarabot és azonnal felismerte rajta a jellegzetes őskori áldozati tűz jellegzetes lángnyelv-ábrázolását.

Itt van például a Csongor és Tünde, Vörösmarty Mihály drámai költeménye 1831-ből. Ha lefordítanánk modern nyelvezeten valamilyen más nyelvre, a nem tájékoztatott ítéző jellegzetes posztmodern produktumnak tartaná, amely "egy régi műfaj látszólagos felélesztési kísérleté-

nek ürügyén", iskolás módon törekszik szintézisbe foglalni a New-Age korszak nagy divatjait, mindenekelőtt a freudi mélylélektan abszolutizálását, hogy minden jelképe, alakja mögött a tudatalattiba leszorított szexualitás tombol; a szövegben jellegzetes motívumait ismernék fel a szex-fetizmusoknak — *oh, ez a láb szfo lehetne, ha nem volna oly piciny* —, s a divatból felélesztett boszorkánykultusz (Vico) jellegzetes képződménye Mirigy, a boszorkány, amely (aki) az élet fájának gyökerei között vájkál és szexuális gátlástalanságra neveli a céltalanul lézengő ifjúságot (Leder), sőt a darwinizmussal (a majomszármazással) való cinikus polemizálásnak tekintenék külsője leírását — *lába kéz és keze láb* —, míg az Éj, királynőjének" kozmikus fenyegetéseiben a Gea-elmelet illusztrációját pécéznék ki (a Föld, sőt a Kozmosz is személyes tudatú élőlény) — fiatal írók ordítva erősködnének, hogy igenis, az ördögfiókák szövegeinek fogalmazásmódja ez s az a rock- vagy folkegyüttes milyen és melyik száma után plagizáltattott — és hogy a tündérgyerekek váratlan földi látogatása és ugyanolyan hirtelen eltűnése megint csak jellegzetes New Age-kori nosztalgikus lírai vízió — lásd például a minap is Kolozsvárott egy Gombrowicz Operett előadásban a kiüresedett abszurdítások pállott-izzadt kavargásában hirtelen összefüggéstelenül a színpad deszkáiból felbukkant tündérfejek üde, elegyítetlen tisztaságú dalát a nyírfa és nyárfa meglepő kiszélesedéséről — ... hogy ne is szóljunk a Csongor tudósellenes és hasonlóan jellegzetes kirohanásainak tudományellenességéről és holmi kábszeres enerváltságról... (Lásd repülés, lepattanás stb.)

És nem lehetne szemére hányni a posztmodern ítézőnek ítéleteit. Hiszen annak idején Kemény Zsigmond, aki Vörösmarty barátja és tisztelője volt, a költő életművét áttekintő elemzésében a Csongort meg sem említi; ugyanis annyira azt a kort meghaladó elemeket tartalmazott, hogy annak a befogadására és interpretálására nem lehetett felkészülve; tehát — *meg sem láthatta, ismeretei alapján*.

Mint ahogy egy titokzatos nagy-nagy amerikai feltaláló csakis tájékoztatlanságában találta fel a törpe-kondenzátort: nem tudta, hogy bizonyos méretnél kisebb tekercsből nem lehet kondenzátort készíteni. Tudatlansága alaposágára jellemző, hogy amikor álnéven és álruhában egyik gyárába segédmunkásnak jelentkezett, a felvételi teszten elbukott.

Sokszor nem is a tudomás tartalma dönti el az ítélet elfogadottságát vagy elutasíthatóságát, hanem az ítéző személyi szituáltsága.

Ha például egy morózus orosz tábornok megmorogja az amerikai kultúrát, hogy ott baj van, nincs színházi kultúra, akkor elnökök, de királyok, sőt még a pápa őszentsége is érdeklődik elmebeli állapotának romlása felől. Ha egy vidéki színikritikus azt írja, hogy a vidéki színházi életnek nem lehet eszménye vagy értékmérője a new-yorki színház, akkor a vidéki színház-igazgató feljelenti a római ötkönel, a torontói hatoknál és a baden-würtembergi heteknél, hogy íme, kiújult a fasizmus, és éppen a vidéki populista színikritikában ütötte fel vérgőzös fejét leginkább.

Ha azonban a legismertebb, legsikeresebb amerikai drámaíró a következőket nyilatkozza, akkor, nos akkor ezt nyilván nem úgy kell érteni: " — Korábban a

Korondi Jenő szobra

New-York-i színház látta el drámával egész Amerikát, ott született az amerikai dráma. Ennek a színháznak az elüzletiesedése annyira teljessé vált, hogy már húsz évvel ezelőtt is szinte lehetlenségnek számított itt egy prózai darabot addig játszani, amíg a befektetők pénze megtérülhet. Így aztán egyre kevesebb ilyen darabot vitt színre az úgynevezett »profi« színház a Broadwayn. Megszületett hát az Off-Broadway színház. Sok érdekes munka született itt. De azt hiszem, éppen az előbb leírt okok miatt az itt játszott darabok egyre inkább csak a beavatottakhoz, tu-

dósokhoz, egyetemi hallgatókhoz kezdtek szólni, vagyis már többé nem a nagy »össznépi« közönséghez. Ez a nagy »össznépi« közönség ugyanis már nem ül be többé a színházba. Valamikor, azt hiszem, úgy az ötvenes évek táján, abbahagyta a színházba járást. A közönség részekre tagolódott. Volt egy fiatal közönség, amely beleszeretett az abszurd színházba, és volt egy idősebb, amely a hagyományos színházat szerette. A kétféle közönség között nemigen állt fenn kölcsönhatás, és ennek következtében mindkettő eléggé terméketlenné vált. Nem létezett többé az, amit közönségnek nevezünk. Ennek következtében pedig a darabok is összezsugorodtak.

(Ha esetleg nem ment ez magától — tehetnénk hozzá elkésett kelet-európai tapasztalataink alapján —, megkezdődött a mód-szeres zsugorítás: előbb a néző-tér, aztán a daraboké, végül a fejeké.)

"Tudja, ma már nem is lehet Broadwayről beszélni. Mint a komoly színház terepe egyszerűen nem létezik... Eltűnt, nem létezik már az a nemzeti polgárság, amelyik színházba járt, mert úgy érezte, hogy színházba kell járnia, hogy illik színházba járnia, tehát eljárt. Most csak akkor megy el, ha valami nagy látványos hírverés van egy-egy színész körül...

— Azt írta a Kanyargó időben, hogy... Amerika olyan ország, amelynek nincs színházi kultúrája.

— Furcsa módon kisebb helyeken szerte az országban inkább létezik, mint az úgynevezett profi színházban. Chicagóban például — amely ugyan nem éppen kis hely, de távol van New-Yorktól —, Massachusettsben egy-két helyen, aztán Kentuckyban, Floridában, Seattleben. Itt olyan színházak működnek, amelyeket többé-kevésbé a közösség tart fenn. Itt nem gazdagodhat meg a színházból senki és talán megélni sem lehet belőle, s ezért a színháziaknak mást is kell csinálniuk, hogy megéljenek, de ezeken a helyeken a közönség igényli a színházat...

Mást is kell csinálniuk?... Itt is csinálnak már mást. Például: beadványokat írnak alá, hogy más ne kaphasson olyan állást, amilyent ők is elláthatnak... De a legkeleteurópaiabb válasz erre a kihívásra: A Csárdáskirálynőben felléptetni a Kopasz énekesnőt. Musszorgszkij Májkel zenéjére. Egy éj a kopár énekesnőn" címmel...

(Vajda Miklós Oxfordi találkozás c. interjúját a nyolcvan éves Arthur Millerrel a Színház budapesti folyóirat 1995. decemberi száma közölte.)

JANCSÓ MIKLÓS

Tájéolás

Színhely: Egy autóbusz belső tere, ahol a szereplők ülnek, beszélgetnek. A színpadon a buszüléseket székekkel lehet pótolni. A színházi szerepköröket meghatározó terminológiák ma már nem divatosak. Fogadják el mégis ezeket a szakkifejezéseket, hiszen ha nem is használatosak, de a színjátszó személyek a mai időkben is pályájuk során sok esetben a látszólagosan zárt szerepkörökben élnek le művészetüket.

Szereplők:
Sofőr
Hösszerelmes-színész
Komikus
Karakterszínész
Öreg színész
Öreg színész
Primadonna
Apa-színész
Ügyelő
Súgó
Öltöztető
Művészeti felelős
Zenész
Műszakiak stb.

Az egyik színész, a Komikus, a busz elején áll, kezében a mikrofon, ugyanis a színházi autóbusz valamikor jobb napokat és szebb országokat látott, mint turistabusz, így mikrofonnal is rendelkezik. A Komikus jobb híján idegenvezetőt alakít, Ady-verselőadást fejez be:

"Ezerszer is meghalnak
S údoe nincs a keresztnek,
Mert semmit sem tehettek
Oh, semmit sem tehettek" —

Komikus: Szóval, kedves alig létező erdélyi magyar közönség, még néhány óra és megérkezünk Sepsiszentgyörgyre, addig is hadd mutassam be Önöknek a társulat tagjait, akik e székely városban szórakoztatják majd a nagyérdemű érdeklődőket.

Karakterszínész: Ha megint valami sértőt mondasz rólam, nem adok végszót neked. És belemozgok a poénodba.

Komikus: Kezdjük talán a hölgyekkel. Társulatunk idős művésznője...

Öreg színész: Szégyellj magad.

Komikus: Erdély legtehetségesebb színész-nagyasszonya.

Öreg színész: Ne szégyellj magad.

Komikus: A primadonna, a férfiszíveket megdobogtató szépaszony, aki már harminc éve ebben a szerepben...

Primadonna: Megöllek, te pimasz.

Komikus: Mondom, harminc éve ebben a szerepben él. Mert a primadonnát Isten már a pólyában

is primadonnának teremtette.

Karakterszínész: (súgva a Hösszerelmeshez) Figyeld meg, a Primadonna megint megbocsát a Komikusnak, aki állandóan az éveivel hergeli, de ő mindig megbocsát. Ebből szerelem lesz.

Hösszerelmes: (súgva a Karakterszínésznek) Nem szerelem lesz ebből. Tudom.

Karakterszínész: Hanem mi lesz?

Hösszerelmes: Házasság.
Karakterszínész: Szegény Komikus.

Hösszerelmes: Szegény Primadonna.

Karakterszínész: Végül is: szempont kérdése az egész. Mi is családosak vagyunk.

Hösszerelmes: Igen, de mi legalább a kéthetes tájolás alatt boldogok vagyunk. Amolyan feleségmentes boldogságban vagyunk egy darabig. És ez nagy dolog.

Komikus: (aki eddig babrált az elromlott mikrofonnal, megszólal újra) Elnézést kérek a tisztelt utazó közönségtől, hogy csendben voltam egy rövid ideig, de bedöglött a mikrofon. Folytatom társulatunk bemutatását.

Hösszerelmes: Engem ne mutass be, kérlek. Engem ismernek a nézők.

Komikus: Az új generáció nem is hallott rólad.

Karakterszínész: Hallgass már, na. Aludni szeretnék.

Komikus: (megbántva) Ahogy gondoljátok. Hallgathatok.

Karakterszínész: Te, ha te játszanád a Néma leventében a néma leventét, te akkor is beszélnél egyfolytában a néma részeknél. Annyit beszélnél a rendezőnek, hogy inkább hagyná, hogy beszéld szét az előadást, mint néma, csak ne beszélj annyit, mint színész. Te lennél a beszélő néma levente. Színháztörténeti hülyeség lennél. Nem az egyetlen, de az lennél.

Komikus: Én most éppen hallgattam, ha nem láttad volna.

Karakterszínész: És a humorod. Nincs is humorod.

Komikus: Nahát, ez sok. Hogy nekem nincs humorom. Na, ez aztán sok. Nagyon sok. Ilyet még a kritikusok sem írtak rólam. Pedig minden rosszat leírtak rólam, amit csak ki tudtak találni.

Karakterszínész: (súgva a Hösszerelmeshez, kajánul) Megsértődött. Most csend lesz egy félóráig. Addig tart nála az érzékenység. Amikor az első felesége elhagyta, három órán keresztül hallgatott. Ez volt a rekord. De aztán jött a gáz

a számlával, akkor beszélni kezdett. Örült, hogy jött a gáz, mert neki kibeszélhette magát. Három hónapig nem szedtek a negyedben gázdíjat, mert hülyére beszélte a gázast, akit nem tudtak helyettesíteni hirtelenjében. Nem mondom, én is szeretek beszélni, de mindennek van határa.

(Csend lesz a buszban. A színészek a helyükön ülnek, hallgatnak).

Öreg színész: Ötven éve vagyok a pályán. Tegnap múlt ötven éve, hogy először felléptem.

Primadonna: (aki mellette ül) Szép kor.

Öreg színész: Reumát, vese-gyulladást, mindent összeszedtem az ötven év alatt. Fűtetlen színpadok, fűtetlen szállodák, hideg öltözők. Ötven év.

Primadonna: Már nyugdíjas vagy. Minek vállalsz még szerepet? Ilyen körülmények között?

Öreg színész: Színész vagyok. Ha hívnak, jövök. Színészsors. Meglátod majd.

Primadonna: Ahogy nyugdíjba megyek, azt is elfelejtem, hogy színház.

Öreg színész: Én is ezt mondtam, amikor primadonna voltam. Hogy nem kell több színház. Most pedig itt vagyok. Látod.

Primadonna: Én nem. Esküszöm, én nem. (Szünet).

Öreg színész: Férjhez még? Igaz?

Primadonna: Igaz. A Komikushoz. Rossz egyedül.

Öreg színész: Igen, de neked hat férjed volt. Hat férjután könnyű megszokni a magányt. Nekem egy férjem sem volt.

Öreg színész: Volt szeretőd elég, ne panaszkodj.

Primadonna: Halkabban, légy szíves. Jó füle van a jövődöbelimnek.

Öreg színész: Nem figyel most ide. (Szünet)

Primadonna: Boldog akarok lenni. Tud főzni, házias. Takarít is. És én boldog leszek, mert én akkor vagyok boldog, ha nem csinállok semmit a lakásban, csak a színháznak élek, mint primadonna (Szünet).

Öreg színész: Időváltozás lesz. A lábam fáj. Hallja, ott elől maga, miért húz a levegő? Lukas a busz?

Sofőr: Tisztelettel kérem, ne engemet tessenek piszkálni. Ócska, lyukas az autó, ez van, tessék reklamálni a direktor úrnak. Én nem tehetek az autóbusz állapotáról. Neki tessék szólani. A direktor úrnak.

Öreg színész: Ő megharagszik, ha szólok. Mindig ideges, ha valamiért szólnak neki.

Sofőr: Akkor ne tessék szólani neki. Akkor tessék továbbra is élvezni a huzatot.

Öreg színész: (Primadonnához) Mindig ilyen a sofőr? Ilyen szemtelen?

Primadonna: Jó ember, csak rossz a modora. Már fűti is a kocsit, érzed?

Öreg színész: Érzem. Tényleg, most meleg levegő jön. Kicsit bűdös, de meleg.

Apa-színész: (előre) Akkor én rágyújtok itt elől. Lehet, ugye?

Sofőr: Lehet, mert akkor csak kisdologért állunk meg és így hamarabb megérkezünk.

Primadonna: Nekem a réten ne álljanak meg, nekem toalett kell. Nekem civilizált környezetre van szükségem. Minden szempontból.

Művészeti felelős: Ott állunk meg, ahol én mondom. Nem vagyunk kirándulás. Művész-busz vagyunk. Rendnek kell lenni.

Komikus: (megszólal): Nekem te ne parancsolj, az én vesémnek.

Művészeti felelős: Jó, nem parancsolok a te vesédnek. De tavaly is négy órát kóvályogtunk, amíg megfelelő toalettet találtunk. Ki fizeti a motorinát, ha nem kapunk civilizációt? (Csend lesz, a fizetés szóra elhallgatnak a szereplők.)

Zenész: (hirtelen felriad) Hol vagyunk?

Ügyelő: Két óra múlva megérkezünk.

Zenész: De hol vagyunk?

Ügyelő: Hogy-hogy hol vagyunk? Nem mindegy?

Zenész: Melyik országban vagyunk? És milyen városban? (Visszaalszik).

Komikus: (Ügyelőhöz) Nem látod: delírium. Ne vitatkozz vele.

Ügyelő: (sóhajtva) Mennyi bajom lesz ezekkel (a zenészek felé int). Egyszer úgy berúgott a primás, hogy elfelejtette, hány napig volt velünk. Három napig volt velünk. De a primás azt hitte, egy fél éve van velünk és követelte a félévi fizetését. Majdnem beperelte a színházat, de szerencsére elütötte egy autó, eltört a lába és kijózanodott. Akkor jött rá, hogy három napig volt velünk és hogy elrontotta az életét, mert ő nem zenészek kellett volna menjen, hanem orvosnak. (Szünet). Így vagyok ezekkel.

Öltöztető: (Apa-színészhez) Együtt lakunk? Ahogy szoktuk?

Apa-színész: Igen. Minek változtatni?

Öltöztető: Kell vegyünk este piát. Veszek estére piát. Hogy ne éjszaka jusson eszünkbe, hogy nincs pia.

Apa-színész: Vegyél jó sokat. Nem baj, ha marad. De rendszerint nem marad, de ha marad sem marad, mert másnap megisszuk.

Öltöztető: Jó. (Szünet)

Öreg színész: (Súgóhoz) Holnap délelőtt megnézem a várost. A műemlékeket. És kimegyek a temetőbe. Ha egy várost meg akarsz ismerni, ismerd meg a temetőjét, mondta egy francia gondolkodó.

Súgó: Veled megyek. Nem árt egy kis séta. Levegő.

Öreg színész: Kíváncsi vagyok: itt is változott a temető?

Súgó: Nálunk csak a temetők változnak. Azok sem a mi javunkra.

(Csend)

Hösszerelmes: Mindjárt este

lesz. Sötétedik.

Karakterszínész: Bizony. Sötétedik. És hideg lesz.

Hősszerelmes: Tél van. Lehetne hidegebb is.

Karakterszínész: Lehetne. (Szünet)

Hősszerelmes: A fiad érettségizik, ugye? Ebben az évben?

Karakterszínész: (élénken) Igen. Most érettségizik. Jó tanuló. Büszke vagyok rá.

Hősszerelmes: Véletlenül nincs egy fényképed róla? Véletlenül?

Karakterszínész: Van. Véletlenül van.

Hősszerelmes: Ne haragudj. Vicceltem.

Karakterszínész: Nem haragszom. Ti gyerektelenek, nem tudhatjátok, mi az a gyerek. Ezért nem haragszom.

Hősszerelmes: Honnan tudod, hogy nincs gyermekem? Hiszen ezt még én sem tudom.

Karakterszínész: Hát... (nem jut eszébe semmi értelmes válasz, így hát elhallgat).

Hősszerelmes: (őszintén) Valamikor nagyon vágytam gyerekekre. A

asszony, akkor már agglegény voltam megint, az új házasságom előtt, nem zavart engem. Boris. Úgy hívták — Borbála. (Szünet) Most is látom a kisfiú arcát... pedig akkor nem törődtem vele. Csak miután elmentek, akkor kezdtem el gondolkodni. És még a címét sem tudtam az asszonynak. Hol kerestem volna? Meg aztán az is lehet: csak képzelődtem, képzelődöm, valóságnak képelem, akire vágytam: egy gyereket. És jelentőséget tulajdonítottam egy udvariassági látogatásnak.

Komikus: (diszkrétan hallgatózik, látszik, érdekli, amit a Hősszerelmes mond).

Karakterszínész: (akit meglepett a Hősszerelmes kitarulkozása) Minden lehetséges. Bár, ha a gyerek a tied, jelentkezhetek volna. Pláne ha nincs férjénél az asszony. Már csak azért is, hogy legyen apja a gyerekeknek. Illetve gyerektartása.

Hősszerelmes: Mindig szemérmes volt az asszony. Emlékszem, még a villanyt is le kellett oltsam akkor. Gátlásos volt, mit mondjak. Képzeld: egy kávé sem fizethettem

tam a Hamletben.

Karakterszínész: Hogy lehet?

Hősszerelmes: Mint Laertes buktam meg a Hamletben.

Karakterszínész: Persze. Emlékszem. Illetve nem emlékszem. Olyan rossz voltál, hogy nem is emlékszem rád.

Hősszerelmes: (sértetten) Lehetséges.

Karakterszínész: (vígasztalja) Nem csak te buktál a színházban. Mindenki bukkott. Nem is egyszer.

Hősszerelmes: Igen. Mások is buktak.

(Csend)

Komikus: (A mikrofonhoz lép) Nemsokára megérkezünk, kedves kollégák. Addig is elmondok egy kevésbé ismert anekdotát. Színeszkekről.

Karakterszínész: Úristen! Soha sem lesz vége ennek az útnak.

Komikus: (mondja a viccet) Az idegenvezető egy turistacsoportot kalauzol a pokolban. Mutatja sorban: né, itt egy üst, főnek benne a bűnös emberek. Az ördögök körülállják villákkal az üstöt, aki kidugja a fejét a forró szurokból, azt azon-

san, de halad).

Öreg színész: Bölcs anekdota.

Primadonna: Nem igaz. Én például pártolom a fiatalokat. Szeretem őket.

Öreg színész: Hogyne, szereted a fiatalokat. A fiúkat.

Primadonna: Nahát, ezt kikérem...

Öreg színész: Hallgass, te! Meghallja a vőlegényed.

Primadonna: (idegesen elhallgat).

Karakterszínész: (hangosan) Még egy ilyen adomát. S a rendőrnék...

Hősszerelmes: Már te is?

(Újra csend)

Sofőr: Fő a víz.

Művészeti felelős: Ezt hogy érted?

Sofőr: Fő a hűtővíz. Meg kell álljunk egy kicsit, a motor miatt.

Művészeti felelős: Én döntöttem el, mikor állunk meg.

Sofőr: Itt van egy motel. Itt megállók.

Művészeti felelős: Ne a motelnél álljunk meg. Mert akkor neki fognak rendelni a színészek ezt-azt és sört. Soha nem érkezünk így meg.

Sofőr: Húsz percet állók. (Bejelez, behúz a motel parkolójába)

Művészeti felelős: (hangosan a buszban ülőkhöz) Úgy gondoltam, tartsunk egy félórás szünetet. Lehet kávézni. Ez egy jó motel. Ismerem. Azért álltunk itt meg.

Primadonna: A toalett milyen?

(Senki nem válaszol — a színészek nagyrésze leszáll a buszról —, a Komikus is kimegy a színpadról. A színen: Zenész, alszik, ügyelő, sűgő, csomagból vacsoráznak. Hősszerelmes és Karakterszínész ülve maradnak. Nagy szünet.)

Fiatalember: (fellép a busz lépcsőjére) Jó estét kívánok!

Karakterszínész: Jó estét.

Fiatalember: Merre tetszenek menni? Az autóbusszal?

Karakterszínész: Sepsiszentgyörgyre.

Fiatalember: Volna egy hely számomra?

Karakterszínész: Hát persze, hogy van hely. Üljön ide előre.

Fiatalember: Köszönöm. (Leül)

Karakterszínész: (beszélgetni akar) Szentgyörgyre utazik?

Fiatalember: Nem egészen. Hamarabb leszállók.

Karakterszínész: Aha.

Fiatalember: Turisták tetszenek lenni?

Karakterszínész: Dehogy. Színeszek vagyunk. Nem ismert ránk?

Fiatalember: Hát — nem szoktam színházba járni.

Hősszerelmes: És miért, ha nem sérti kérdésem?

Fiatalember: (mosolyog) Nem is tudom. Utoljára gyermekkoromban voltam színházban. Gyerek voltam még. Nem emlékszem semmire az előadásból. Csak arra, hogy

>>>>> folytatás a 18. oldalon

Jakobovits Miklós: Divatbemutató

feleségemnek nem lehetett, aztán elváltunk, de nem ezért váltunk el. Csak úgy: eluntuk egymást. Pedig jó lett volna egy gyerek. (Szünet) Olyan furcsa, tudod, egyszer, innen Székelyföldről, felkeresett egy asszony. Egy kisfiúval. Felkeresett egy asszony, aki valamikor, amikor Romeót játszottam, a szeretőm volt. Kilenc napig volt itt a szeretőm, aztán mi hazautaztunk és én nem tudtam többé az asszonyról. Évek múltán meglátogattam, a lakáson. Egy gyerekkel. Egy fiúcskával. Csak úgy eljöttek, de nem mondtak semmit, hogy a gyereket miért hozta. Igaz, azt sem mondta, hogy férjhez ment, de hát nem is kérdeztem, nem érdekelt az engem. Maradt egy kevés ideig nálam az az

neki. Semmit. Nem fogadott el tőlem semmit. Amikor hazautaztunk, sírt. Nem akart síni, de sírt. Nagyon sírt.

Karakterszínész: Hát... az asszonyok szoktak sírni. Néha a feleségem is sír.

Hősszerelmes: Most már huszonegy éves volna.

Karakterszínész: Ez mikor volt?

Hősszerelmes: Nem sokkal az után, hogy meglátogattam engem. A gyerekekkel.

Karakterszínész: Jó, jó, de az mikor volt?

Hősszerelmes: Az akkor volt, amikor megbuktam a Hamletben.

Karakterszínész: De hiszen te sohasem játszottad a Hamletet.

Hősszerelmes: Mégis megbuk-

nal visszaverik a mélybe. Vasvillával. A látogatók elérkeznek egy üst-höz, ahol nincsenek ördögök, a forró szurok ott rotyog magában.

— Itt színészek vannak — mondja büszkén.

— Nahát — így az egyik látogató —, nem is tudtam, hogy ilyen fegyelmezettek a színészek. Hogy nem kell nekik ördög, aki visszanyomja őket a szurokba.

— Dehogy — így a vezető —, nem fegyelmről van szó.

— Hanem miről?

— Ahogy az egyik színész kidugja a fejét a szurokból, a többi azonnal visszahúzza.

Ennyi az anekdota, további kellemes utazást kívánok.

(Csend, a busz, ha nem túl gyors-

>>>>> folytatás a 17. oldalról

vívtak a színészek. És sok halott volt a végén, de ez nem tetszett nekem, mert akkor még csak gyerek voltam.

Karakterszínész: (Hősszerelmesre mutat) Ő is játszott abban a darabban. Megbukott benne.

Fiatalember: Nem emlékszem a művész úrra. Hogy játszott volna.

Hősszerelmes: Hány éves, mondja?

Fiatalember: Huszonegy.

Hősszerelmes: (szünet) Huszonegy éves koromban én hősszerelmes színész voltam.

Karakterszínész: Nem az a baj!

Hősszerelmes: Hanem mi?

Karakterszínész: Hogy most is az vagy. Hősszerelmes. És hiába fested a hajad és púderezd vastagon az arcod — a nézőtérrel látszik, hogy...

Hősszerelmes: Nem tehetek arról, hogy még mindig én vagyok a legszebb férfi a társulatnál.

Karakterszínész: Persze. Kicsi a társulat. A szebbek elmentek külföldre.

Művészeti felelős: (beszól a buszba) Mennyi van még az idulásig?

Ügyelő: Vagy tíz perc. Segítsek összeszedni az embereket?

Művészeti felelős: Igen. Segíts.

Fiatalember: Sokat tetszenek utazni? A színházzal?

Hősszerelmes: Hát — eleget. Nem annyit, mint régen, de azért eleget. Minket, színházat, már pótol a televízió. Minek utazzunk?

Fiatalember: Nagy dolog nálunk a faluban a televízió. A Duna. Sokat nézzük. (Nevetve) Anyám esténként a Dunanézésbe alszik bele.

Hősszerelmes: Mivel foglalkozik az édesanyja?

Fiatalember: Tisztviselő. (Szünet)

Hősszerelmes: Kicsi a világ. Az sem kizárt, hogy ismerem az édesanyját. Hogy hívják?

Fiatalember: A leánykori nevét tetszik kérdezni?

Hősszerelmes: Igen, azt.

(Künn sikoltás, kutyaugatás, a buszba beront a Primadonna.)

Primadonna: Nahát, megharapott egy veszett kutya. Kellott megálljunk, most megharapott egy veszett kutya.

Karakterszínész: Megharapott?

Primadonna: Majdnem (kissé lecsillapodik) Megharaphatott volna.

Karakterszínész: Veszett volt a kutya?

Primadonna: Mit tudom én? Nem vagyok sintér, hogy tudjam, veszett volt-e.

Karakterszínész: Akkor miért sikítasz?

Primadonna: Mert nekem rontott a nyavalyás.

(Sorra érkeznek vissza a buszba, akik kiszálltak kávézni, sört inni, a Komikus is leül a helyére, közel a Hősszerelmeshez és a Karakterszínészhez.)

Művészeti felelős: Itt vagytok mind? Aki nincs itt, szóljon.

Karakterszínész: Ez is humorizál. (Keserűen legyint.)

Hősszerelmes: (Hallgat)

Zenész: (hirtelen megébred)

Hol vagyunk?

Komikus: A buszban.

Zenész: Melyik országban? Melyik városban? (Visszaalszik.)

Sofőr: (beszál) Ki ez a fiatalember?

Karakterszínész: Elvisszük egy darabig.

Sofőr: Rendben. Csak aztán ne engem piszkáljanak, hogy utasokat veszek fel pénzért. Mert engem ezért már cseszegettek eleget.

Karakterszínész: Semmi probléma nem lesz. Az én felelősségemre.

Fiatalember: (váratlanul megszólal) Nagy Borbála.

Hősszerelmes: Tessék?

Fiatalember: Tetszett kérdezni, hogy hívják anyámat.

Hősszerelmes: Igen.

Fiatalember: Nagy Borbálának.

Hősszerelmes: Laktak benn, Szentgyörgyön is?

Fiatalember: Igen. Aztán elköltöztünk ide falura. Mert anyám ide jött férjhez. (Szünet)

Hősszerelmes: (hallgat)

Karakterszínész: (hallgat)

(Hátul a buszban énekelni kezdenek a fiatalok.)

Öreg színész: Még szerencse, hogy van egy kis kertem. Ültetek ezt-azt. Pótolom a nyugdíjamat.

Apa-színész: Én is béreltem egy telket. De már egyre nehezebb kijárni. És nem éri meg. Lelopnak mindent.

Öreg színész: Távolról nem lehet. Távházasság, távföldművelés. Ilyen nincs. Illetve van, nem mondom, de az olyan is.

Súgó: Elnézést, hogy beleszólok a beszélgetésbe: mindent csak rendesen szabad csinálni. A sűgást is. Emlékszem, egyszer otthon felejtettem a sűgópéldányt. És arra csak akkor jöttem rá, amikor elkezdtek az előadást, én már benn ültem a sűgőlyukban. Felment a függöny, és szétnyitottam a sűgópéldányt; üres volt. Kiesett belőle a szöveg, a keményfedelek voltak csak nálam. Emlékeztek? Fejből le-sűgtam az előadást. De hogy én min mentem át a sűgás alatt, azt csak én tudom. De azóta ügyelek. Mert rendnek kell lenni.

(Csend)

Komikus: (megint a mikrofonhoz lép) Kedves művész urak, művésznők! Már csak egy rövid órácska, vagy még annyi sem, és megérkezünk. Addig is elmondok egy történetet.

Fiatalember: Bocsánat, hogy félbeszakítom: megérkeztünk.

Komikus: Nem érkeztünk meg.

Fiatalember: Úgy értem: oda érkeztünk meg, ahol én leszálllok.

Komikus: (a sofőrhöz) Állj meg, kérlek.

Sofőr: (bólint)

Fiatalember: Köszönöm, hogy

el tetszett hozni. (Pénzt akar adni a sofőrnek.)

Sofőr: Hagyja, úgyis erre jöttünk (nem veszi el a pénzt).

Hősszerelmes: Várjon csak, barátom...

Fiatalember: Tessék parancsolni...

Hősszerelmes: Mit is akartam mondani? Igen. Szóval, azért jöjjön el néha a színházba. Jó?

Fiatalember: Eljövök. Annál is inkább, mert színész leszek nemso-kára. Diák vagyok a színiakadémián, most éppen vakációra megyek, de a busz itthagytott a motelnél. (A Komikusra mutat.)

A Tanár úr készített fel színjátszásból. Ezt a kis szerepet is... Ő adta, hogy beszéljek csak bátran magamról... nos, milyen voltam? (Választ sem várva folytatja) Nos, viszontlátásra, kézsókom a hölgyeknek.

(Fiatalember lelép a buszról. A sofőr indít)

Komikus: Na, hogy adta a fiú! Jó színész lesz? Hogy improvizált?

Hősszerelmes: Te, én megöllek... Kihallgattad, amit beszéltem itt, mi? Minden viccnek van határa. Beteglapot hozok holnapra, nem lesznek előadások. Velem ne hülyéskedjete. Az én színészi és emberi múltammal. Sofőr, azonnal álljon meg. Egy métert sem megyek tovább ilyen cinikus emberekkel.

Sofőr: (tanácstalanul) Megálljak?

Hősszerelmes: Azonnal. Különben a mozgó buszból ugrom ki.

Sofőr: Megálllok. (Lassít)

Komikus: Ne haragudj, öreg. Csak hecc volt. Te is mindig tréfálsz.

Hősszerelmes: De nem ilyen szinten. Én soha nem bántok meg senkit. (Művészeti felelőshöz) Holnap megkapjátok a beteglapot. Mehetek haza. Szervusztok. (leszáll a buszról) (Csend)

Karakterszínész: (Komikushoz) Na, ezt jól megcsináltad.

Komikus: Ő meg azt mondta: nincs humorom. Ugye hogy van humorom?

Karakterszínész: Ezt a direktorral beszélj meg. Az elmaradt turné kapcsán.

Sofőr: Visszafordulunk?

Művészeti felelős: Dehogy fordulunk. Menjen csak a szálloda felé. Már itt is vagyunk a város szélén.

Sofőr: De ha nem lesz előadás? Miből fizetjük majd a szobákat?

Művészeti felelős: Lesz előadás.

Komikus: Hogy-hogy lesz? Ki ugrik be a Hősszerelmes helyett?

Művészeti felelős: Senki.

Komikus: Akkor hogy lesz előadás?

Művészeti felelős: Úgy, hogy a Hősszerelmes játszani fog.

Komikus: Hallottad az előbb, miket ordított.

Művészeti felelős: Még otthon mondta, hogy nem lakik a szállodában. Itt lakik egy rokonánál a város szélén. Azért szállt le. Az a ház ott

né. A rokoné.

Komikus: Akkor ez a cirkusz?... Művészeti felelős: Műbalhé. Bevettétek, mi? (Sofőrhöz) Indítson. (Sofőr indít)

Karakterszínész: Jól csinálta a gyerek. Már-már én is elhittem: vannak csodák az életben. Vagy véletlenek.

Komikus: Vannak véletlenek.

Karakterszínész: Ügyes a gyerek. A színészgyerek. Hol fedezteted fel?

Komikus: Itt. Szentgyörgyön. Árva gyerek. Nem ismerte az apját. Ösztönös színész — tehetség, amivel csak születni lehet. Megtanulni nem. Legfeljebb örökölni. És képzeld: huszonegy éves.

Karakterszínész: Hagyd, ez már sok. (Szünet) Te biztattad fel a gyereket a hotelnél? Hogy ilyeneket mondjon?

Komikus: Találd ki.

Karakterszínész: És az anya neve? Borbála?

Komikus: Tényleg úgy hívják a fiú anyját. Ha jól emlékszem.

Karakterszínész: Lehetséges volna, hogy?...

Komikus: Ugyan. Mondom, csak hecc volt. Illetve a Hősszerelmes szerint hecc volt csak. Ugratás. Hogy az igazság mi? Ki tudja?

Öreg színész: Jó, hogy van erőtlök még az effélére. Viccelődni.

Karakterszínész: Minek komolykodjunk? Így gyorsabban telik az idő.

Öreg színész: Gyorsan telik amúgy is. Meglátjátok.

Karakterszínész: Reméljük, hogy meglátjuk.

(A busz hirtelen megáll)

Komikus: Mi történt? Miért álltunk meg?

Sofőr: Megérkeztünk.

Komikus: (mikrofonnal a kezében) Kedves kollégák, megérkeztünk, itt játszunk tízennégy napig. Ügyeljünk egymás idegrendszerére, szeressük egymást, most valami szellemes dolgot kellene mondjak, utazásunk végén, de nem jut eszembe semmi jó, pedig... (a mikrofon elromlik, a későbbiekben nem hallatszik, miket mond a Komikus. A színészek, ügyelő, stb. leszállnak a buszról)

Sofőr: (körülnéz a buszban, látja, a Zenész alszik) Hé, ébresztő. Megérkeztünk.

Zenész: Hová?

Sofőr: A szállodához.

Zenész: Melyik országba? Melyik városba? És miért?

Függöny

KÓDEX—

Magyarország 1100 és Ausztria 1000 éves múltjára való emlékezések is az "emlékezet helyei", amelyek a távoli múltba vesző kezdetek felevenítését jelentik. Nem pontosan ellenőrizhető, ismét összeállítható, nyomon követhető, okszerű történelmi összefüggésekből áll össze az emlékezés; tulajdonképpen élő, sokféle értelmezési minta. A politika és a politikai történetírás, amely igyekszik hatalmába keríteni az "emlékezet helyeit", például az évfordulókat, magában hordja azt a veszélyt, hogy a bennük rejlő sokértelműséget, kétértelműséget saját érdekeinek megfelelően egyértelművé változtatja. Megkísérli például azt, hogy a lineáris nemzetfejlődés elmélete értelmében a saját jelenét, a vélt "nemzetpolitikai" állapotát — anakronisztikus módon — visszavetítse a múltba. Ezáltal a történelmi fejlődés egyértelműen teleológiai értelmezést nyer, amely tulajdonképpen a jelenlegi állam keletkezését a múltból magyarázza. Még akkor is így van ez, ha nem mindig tudatos ez a törekvés: ez a történelemfelfogás nem élő, történelmi, illetve "kulturális emlékezet" alapszik, amely utóbbi a mindenkori jelen egyéni és közösségi tudat része és amelyet az "emlékezet helyein" őriznek. Ez a kifejezetten és kimondatlanul is nemzeti-ideológiai értelmezés, elképzelt, vagy — ahogyan azt a francia kultúrantropológus Claude Lévi-Strauss megállapítja — nem az a történelem, amelyet az élet többértelműsége, sokféle árnyalata és a kulturális elemek határoznak meg, hanem olyan történelem, amelyet "a történészek tudatosan csinálnak"(...) De még ott is, ahol a nemzeti politikának akár erőszakkal is sikerült az idegenséget kiszorítani, ahol azt hitték, hogy egyetlen nyelv államnyelvvé tételével, egységes nemzetállam megteremtésével sikerül megszüntetni a kulturális- és tudatbeli különbözőségeket, a kulturális sokféleség elemei megmaradtak az élő "kulturális emlékezetben". Ilyen értelemben joggal mondhatta a XIX. század polihisztorja, Csaplovics János (Johann, Jan), hogy "Magyarország — Európa kisiben", mert ott "majdnem minden európai néptörzs és nyelv otthonos".

Az idei évforduló azonban nem merülhet ki a közös térségünkről szóló általános megemlékezésben. Fel kell ébreszteni mindazt, ami összeköti egymással Ausztriát és Magyarországot, ami négyszáz év politikai együttéléséből származik, és ami elmélyült kölcsönhatásokhoz, ezáltal sokféleképpen összehasonlítható, a két társadalomban lejátszódó alakzatok létrejöttéhez vezetett. "Nem lehet kétségünk afelől" — vélekedett az író Joseph Roth —, hogy az osztrákok számára "megszokottabb a katolikus szlovák, mint a protestáns brandenburgi, megbízhatóbb a magyar, mint a szász; érthetőbb a lengyel mint a tübingiai; közelebb áll hozzánk a cseh, mint a pomerániai." Az író Herczeg Ferenc is hasonlóan ítélte meg a közös vonásokat: "Magyar ember, ha a császárvárosban járt, akarva sem érezhette magát idegenben. A Burg és a város élete telítve volt magyar elemekkel, a bécsi életformák kialakításában része volt a régi magyarságnak is, a Budapest felől érkező utas ott egy európai világításba helyezett, mondhatnám tárgyilagossá magyarsággal találkozott."

De egyúttal a kiközösítés, kirekesztés folyamatos kísérletei is felötlenek, amelyek e nemzetiségi, kulturális és nyelvi sokféleség által meghatározott térség népeinek mindennapjait uralták és válságokhoz, összecsapásokhoz vezettek, s úgy tűnik, hogy különösen most, a XX. század végén ismét előtérbe kerültek. "Az osztrák hazafiság — írta Herczeg Ferenc, amely a soknyelvű államot valahogyan összetartotta, tulajdonképpen a magyarság iránt érzett közös ellenszenv volt. Rokonszenvet Bécsben csak a fiákeres és a pincérek éreztek irántunk."

Magyarország 1100 és Ausztria 1000 éves történelmére való emlékezés tehát az "emlékezés egyik helye", amely alkalmassá és képessé tesz minket annak a felismerésére, hogy bennünket, Közép-Európa e két országának népeit a történelem azonos erői formálták, és ezek indentitásukra nézve meghatározóak. Nem szabad tehát a múlt tarka "kulturális szövegét" átfesteni, sokkal inkább olyannak kell megőrizni, amilyen mindig is volt az: töménynek, szövedményesnek, sokszínűnek, sokértelműnek. Talán éppen ezért jelenül meg a közép-európai térségnek ez a sokfélesége, amelyben Magyarország és Ausztria "összeszövődött", s amelyből talán a jövő Európája is megszülethet.

(Részletek CSÁKY MORITZ ünnepi beszédéből az ausztriai magyarok május 18-án Oberwart/Felsőőrött megrendezett jubilaris emlékünnepeiről.)

—INDEX

ÚJ LEMEZEIMET HALLGATOM 93. UFO—baby

Hónapokkal ezelőtt egy kis UFO-babyt vásároltam: egy a tenyeremnél nem nagyobb CD lemezjátszót. Ez az első lézersugaras készülék az otthonunkban. Ezért aztán kellő tiszteletben is részesítettük az új jövevényt, — hozzá sem mertünk nyúlni úgy kb. két hónapig. Hiába volt hozzá használati utasítás a sok vigyázz erre, vigyázz arra figyelmeztetéssel, ne tedd a televízió közelébe, ne tégy melléje rádiót — ha a "tv vagy a turner antennája szobai, használj helyette megfelelő tv. ill. rádióantennát". Aztán azt is elolvastam, hogy: "A működtetésnek, kezelőszerveknek az itt leírtaktól eltérő használata veszélyes sugárzást eredményezhet." Hú! Ennek fele se tréfa. Különösen az a szó visszhangzott veszélytjelzően, hogy "kezelőszervek". Kik is a kezelőszervek? ÉN, meg a FELESÉGEM — volnánk? —, a GYERMEKEK, ANYÓS, APÓS, a ház BARÁTAI, betévedt IDEGENEK?... Bizony, fele sem tréfa. És ha úgy értelmezem a "szerveket", hogy a készülék gombjai? Akkor egy hibás nyomkodás az életembe is kerülhet. Isten őrizzen. Akkor inkább már csak nézegetni fogjuk a kis UFO-babyt.

Évekkel ezelőtt láttam egy bájos filmet — ilyen is akad nagynéha! — egy UFO-család életéről. Ha hiszik, ha nem, szabályos család életet éltek. Volt mama, papa és sok gyerek, nagyszülők is. A néző még UFO-szülésnél is "lábatlankodhatott". Aztán a film végfelé egész UFO-nemzetség "repült fel" az égre sok szülővel és rengeteg kicsi gyerekkel, repülni alig tudó kis babykkal. Ez utóbbiak rengeteg kedves, nevetető kalandon estek át, amíg végül megérték arra, hogy igazi UFÓK legyenek. Az én vadonatúj CD-rádiólemezjátszóm a megszólalásig hasonlít ezekre az UFO-babykre. Van szeme, szája, memóriája. Önvédekezésre szolgáló automata kikapcsoló rendszere is van. (Maholnap erre az

embereknek is nagy szüksége lenne!). És azt hiszem, van érzelmi élete is. Hogy ezt honnan tudom? Nos, három hónap alatt kényszerű némaságát is túrve beLOPTA magát a szívembe, a szívünkbe. Nagyon MEGSZERETÜK a babyt. (Minden, ami kicsi, kecses, az kedves is!) Egy szép napon elhatároztam, megismerkedem VELE. Gondosan tanulmányoztam a gombok ("szervek"?), rendeltetését, működtetésének szabályait. És... aztán *hívtam egy szakembert*: mutassa meg, hogyan kell a kis babyvel "viselkedni". Jött a kedves barátom, biztos mozdulatokkal bekapcsolta a készüléket, bátor mozdulattal — csak úgy kézi erővel fel emelte a készülék kissé domborodó fedőlapját és behelyezte a CD-lemezt. És várt, vártunk. SEMMI! Egyszerre a kijelző világitólápocskára tévedt a tekintetünk: NO DISC olvashattuk — legnagyobb megrökönyödésünkre — a feliratot. Újra kezdtük, most már határozottabban megnyomva a lemez kerek belső nyílását. Nyomban felhangzott a zene: LA - TI - MI - mi-re-do-ti-la, három hosszabb és öt rövidebb hang (itt, most relatív szolmizációval visszaadva). Azt sem tudtuk az első pillanatban, milyen lemezt is tettünk fel — hiszen a készülék üzembehelyezésére és nem a zenére összpontosítottunk. Döbbenet néztünk egymásra: "Milyen gyönyörű zene" — sóhajtott mélyen Ő, "milyen mélységei a léleknek", villant át lelkemen a zene villamos szikrájának élménye. Egyszerre teljesen megfeszültünk a készülékről, a világról és magunkról is, gondjainkról, sértődöttségeinkről, vágyainkról. Vitt magával a ZENE: más tájakra, más világokba, más lelkiségbe, más szellemiségbe. Gyönyörű felfedező út volt: UFO-UTAZÁS. Gravitációs terek ezreit szeltek át, évmilliókat hagytunk magunk mögött, ezerszer újraszülettünk közben és ezerszer meghaltunk és feloldoztattunk az örök ISTENI LÉNYBEN. A CSODA végén eszméltünk újra földi mivoltunkra: Mit hallottunk? — Mendelssohn Zongora-hegedű kettősversenyét PÉTER CSABA, VIOLIN, CONDUCTOR, RALF GOTHONI, PIANO, VIRTUOSI DI KUHMO, 1993 Ondine Inc., HELSINKI.

Isten hozott kedves, kis CD-baby, most már a te segítségével járom be a Kozmosz végtelenségét.

TERÉNYI EDE

HOL-

ALITERA NOVA Kiadó megjelenteti a **FIA-TAL ALKOTÓMŰVÉSZEK LEXIKONA 1997** c. kiadványt. A lexikon szerkesztőbizottságának elnöke dr. Pomogáts Béla, az Írószövetség elnöke. A lexikonba való bekerülésről irodalmi, művészeti életünk jeles képviselői és ismerői döntenek, a lexikonba bekerülni csak a kiadó által elkészített és pontosan kitöltött jelentkezési űrlapok alapján lehet. Jelentkezni lehet minden művészeti ágban. Határon túli magyarok jelentkezését is várjuk. Alsó korhatár: 17 év, felső korhatár: 1997. december 31-ig betöltött 35. életév. A jelentkezési űrlapok a Művelődési Minisztérium (Bp. V. ker. Szalay u. 10-14.) ügyfélszolgálati irodáján díjmentesen átvehetők. Vidékiek megcímzett és felbélyegzett válaszboríték ellenében a kiadótól igényelhetnek űrlapot, amely a lexikonra vonatkozó minden részletes információt is tartalmaz.

Jelentkezhetnek alkotóműhelyek, csoportok, valamint a lexikonban bemutatkozhatnak azon lapok, kiadók, irodalmi körök, társaságok, művelődési és más alkotóközösségek, amelyek keretében fiatal alkotók bontakozhatnak ki.

Jelentkezési határidő: 1996. augusztus 30.

Űrlapokat a kolozsvári RMDSZ székházban is lehet kapni.

Az űrlapokat kizárólag postai úton kérjük eljuttatni a kiadóba: LITTERA NOVA, 1054 Budapest Széchenyi u. 1 D./ B.I.7.

A milicentenáriumi év rendezvényei között méltó helyet kapott a Magyarok IV. Világkongresszusa és Tudóstalálkozója, melynek rendezvényeire 1996. június 13. és 16. között került sor Budapesten és Ópusztaszeren, ahol a helyreállított Feszty-körkép tekinthető meg.

Menedékjog 1995. címmel versantológiát jelentetett meg a Litera Nova könyvkiadó. A könyv önálló kötetként nem rendelkező alkotók számára kiírt pályázat eredménye, és bemutatóján nyújtották át a pályakezdő költők számára létesített Prima Verba díjakat is. Bella István, Juhász Ferenc, Lator László és Tandori Dezső zsűrizése alapján Balázs Tibor, a LITERA NOVA IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI TÁRSASÁG alapítója 1966. június 13-án a Magyar Írószövetségben adta át Szegedi Szabó Béla: *Angyal vagy állat* című verskötetének kéziratáért a Prima Verba 1955 díjat, mely a kézirat megjelentetésével, Badacsonyi Sándor rézkarcával és 50 000 forinttal jár.

Balatonszárszón június 22-én felavatták Ortutay Tamás szobrászművész József Attila-emlékművét.

A JAK 8. Tatai Irodalmi Táborának *Előretolt Helyőrség* estjén 1996. július 5-én verseiből felolvasott Fekete Vince, Gergely Edit, Lövétei László László, Orbán János Dénes és Sántha Attila.

Új verskötetek: *Fekete Vince: Ütköző. Mentor Kiadó, Marosvásárhely; Orbán János Dénes:*

A találkozás elkerülhetetlen. Erdélyi Híradó, Kolozsvár.

A Látó júniusban egész lapszámát a "képzelt" városnak szenteli; Vida Gábor "hívószövegére" Lázár René Sándor, Szántai János, Papp Sándor Zsigmond, László Noémi, Bogdán László, Kereskényi Sándor, Orbán János Dénes és mások írásai "felelnek".

Hogy már a posztmodernen is túl vagyunk, bizonyította június 25-én a Magyar Írószövetség klubjában egy könyvbemutató; az M-Szivárvány Kiadó megjelentette NEM című antológiában a posztmodern utáni fiatal magyar irodalom lép fel.

Kristó Nagy Istvánt az Írószövetség és a Nagy Lajos Társaság köszöntötte 75. születésnapján.

A szatmári Jakabffy Elemér napokon Irodalmi szolidaritás a határok fölött címmel Pomogáts Béla tartott előadást május 17-én.

Németh László születésének 95. évfordulója alkalmából a Németh László Társaság emlékérmét adott át irodalomtörténeti munkásságuk elismeréseként Füzi Lászlónak, Monostori Imrének és Olasz Sándornak.

Marosvásárhelyen 86 éves korában elhunyt Tompa Miklós rendező, színházalapító.

-MI

Az "Albigensek" utóhangja

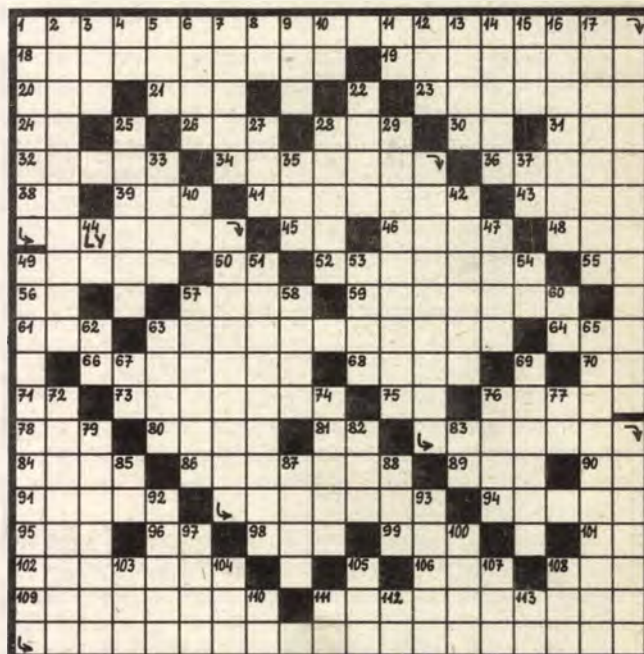
Nikolaus Lenau versének első sorait idézzük a vízszintes 1., függőleges 1., vízszintes 34. és függőleges 49. számú sorban. Tóth Árpád fordítása.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet első sora (zárt betűk: T, N, E). 18. Valamit a közvetlen közelébe helyez. 19. Csokoládémázzal bevont, lekvárral töltött, korong alakú sütemény. 20. Villanykörte. 21. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat. 23. Régi hírszolgálati intézmény. 24. RK. 26. Tagadás. 28. Női név. 30. Nitrogén és jód vegyjele. 31. A földtörténet egy-egy szakasza. 32. Asztalt étkezéshez előkészít. 34. Az idézet harmadik sora (zárt betűk: A, Y, Ö). 36. A bolygó, amin élünk. 38. Mister. 39. Szótoldalék. 41. Szánkozó. 43. Tíz a köbön. 45. Csendes néző! 46. Asturias egyenmő hangzó. 48. Ír hírgyűnő. 49. Vakcinál. 50. Elöl menet! 52. Nagyot mond. 55. Saját kezével. 56. Francia és. 57. ..., tekel, ufarszin: intő szó. 59. Egy nép jellegzetes sajátosságainak összessége. 61. Vidám. 63. A trópusi őserdők mocsaras talajt kedvelő növényei, az iszapba léggyökerek rögzítik. 64. Sakkvilágbajnok volt. 66. A keretfűrés. 68. A dinnyepróba. 70. Kén és vanádium vegyjele. 71. Lakatlan! 73. Erősen emelkedő. 75. A tunéziai autók betűjelzése. 76. Magyar zenetörténész (László). 78. Rostnövény. 80. ... Ionescu: román államférfi (1858-1922). 81. Sójaj. 84. Ünneplésen átad. 86. Francia nőnév, a. m. menyee. 89. Azonos magánhangzók. 90. Régi római pénz. 91. Közismert. 94. Kétszeres Oscar-díjas osztrák zeneszerző (Robert). 95. Társa, régi cégtáblákon. 96. AO. 98. Sülyt megállapít. 99. Nagyon régi. 101. Tiltószó. 102. Szomáliai város. 106. Et cetera. 108. Szabadságharcos

tábornok (József). 109. Álmodozó. 111. Pl. a Candide című regény.

FÜGGŐLEGES: 1. Az idézet második sora (zárt betűk: A, A, N). 2. Egy darabig futásra kényszeríti. 3. Eleven. 4. Alibanoni gépkocsik betűjele. 5. Kockázott pénzösszeg. 6. Ábel testvére a Bibliában. 7. Széken helyet foglaltam. 8. Oszlop közepi. 9. Csonthéjas gyümölcs. 10. Számnév. 11. Személyetek. 12. Napszak. 13. Vörökonsonson alapuló nemzetség Skóciában. 14. Szóltja. 15. Őfi. 16. Magyar író, költő, műfordító, a fasizmus áldozata (György, 1899-1945). 17. Kihívóan szemtelen. 22. A telefon feltalálója. 25. Vízimadár. 27. Béke, oroszul. 28. Átható illatú, fehér, ertyős virágzatú cserje. 29. ... ház: Mikszáth-mű címe. 33. Ütem, németül. 35. Maga után húz. 37. Vas vegyjele. 40. A görög gépjárművek nemzetközi betűjele. 42. Vad tívornyák. 44. Göre Gábornál jó. 47. Erős megrázkódtatás. 49. Az idézet utolsó sora (zárt betűk: I, R, T). 51. Beleegyezés. 53. Szentpéternév folyója (+). 54. Ló, népiesen. 57. Kárpitosipari termék. 58. Ebbe az irányba. 60. Minisztertanács. 62. Gabonafej! 63. Aletta van der ... Apáczai Csere Jánosné. 65. Az ebédülő "gardróbához" tartozik. 67. General Motors. 69. Valamely szintnél magasabban. 72. A szükségesnél kisebb mennyiségű. 74. Az izraelita vallás étkezési előírásainak megfelelő. 76. Csapadékban gazdag. 77. Felás! 79. Középkori spanyol királyság. 82. Hekto, tonna és liter. 83. EÖ. 85. Magad. 87. Talajművelő eszközök. 88. Falatozó. 92. Camille Saint-...: francia zeneszerző (1835-1921). 93. A Noszty fiú ... Tóth Marival. 97. Rendjel, régiesen. 100. Innivaló. 103. Tánccmulatság. 104. Zavaros óra! 105. Lakoma. 107. Száznegyvenkilenc, római számokkal. 108. Fi, fia arab és héber neveken. 110. Azonos betűk. 111. A lányunk férje. 112. Lakótelep, rövid. 113. Olasz király.

RÁMAY TIBOR

A HELIKON 14. számában közölt, Megnyugvás című rejtveny megfejtése: *Mult szazadok, holt nemzedékek/Szerelme, mint egy távirat,/Rég mult, jövő dalomban ének/S egymással csókot váltanak.*

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős főszerkesztő: SIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs:
SZABÓ GYULA
SZÖCS ISTVÁN

Szerkesztőség:
LASZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MÓZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MARIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlátgépes tördelés: NAGY MARIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iasilor 14. Postafiók (casuta postala) 245. Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288